

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 31.

Відень, 29-го липня 1917.

Ч. 161

Критична хвиля.

Як важко дають ся Українцям їх національні здобутки, показують факти неприхильного відношення до українських постулатів значної частини правительствених сфер і російських революційних організацій та публичної opinio netilьки в самій Росії, але й на Україні.

Міжтим намічена й доконана вже Центральною Українською Радою у Києві велика праця над усамостійненням Рідного Краю наражена останніми подіями внутрішнього російського життя і подіями на галицьким українським фронті на велику небезпеку.

Коли Центральна Українська Рада зважила ся зірвати зносини з петроградським тимчасовим правительством і універсалом до народу проголосила автономію України, а потім утворила орган автономічної правительственої влади — кабінет міністрів, То в сих своїх чинах напевно рахувала нетілько на зорганізовану волю народніх мас, які відразу стали при ній, а також на досить добру внутрішню політичну конюнктуру.

Непримирливе супротив Українців становище займала в петроградським правительстві його ліберальна часть. Але намірам ужити супроти Центральної Української Ради репресійних заходів рішуче спротивила ся соціалістична часть кабінету на чолі з Керенським. Замість князя Урусова з широкими повноваженнями до присмиренья Українців—виїхав до Києва сам Керенський у товаристві Церетелі й Терещенка та наперекір opinio ліберальної частини кабінету поробив Українській Центральній Раді найдальшейдучі уступки.

Треба зятати, що тоді починала ся нещаслива й непотрібна, вимушена союзницями Росії офензива на галицьким фронті. Керенський яко міністер війни не міг допустити з боку правительства ніякого такого кроку, який міг би зашкодити офензиви. Знайомий з настроями армії і спеціально тої частини армії, яка складаєть ся з Українців; знайомий з тою кольосальною роботою, яку перевела на Україні Ц. У. Р., а яка поставила український нарід у війську, на селах і в містах у бойову готовість для оборони своїх національних інтересів, Керенський знав, що в таких обставинах ужитте супротив Українців репресії могло-б нетілько перекреслити його стратегічні пляни, але й викликати на цілій Україні збройний народній рух супроти Росії.

Не міг Керенський і його однодумці в кабінеті пускати ся на непевну дорогу примусового здавлення українського руху ще й з принципіальних причин. Узнаючи право націй на самоозначенне, будучи в принципі сторонником перебудови Росії на федерацію самостійних народів і узнаючи право України на автономію в федеративнім звязку з Росією, Керенський не бачив причини, чому-б Українці не могли власними силами приготовляти вже тепер своє усамостійненне і мати для сього відповідні органи влади й адміністрації.

Не пійти назустріч Українцям, не признати доконаних ними фактів, які не йдуть в розріз з політичним світогля-

дом репрезентованої соціалістичними міністрами частини російської демократії і нетілько не загрожують ніякими комплікаціями у внутрішніх відносинах держави, але противно скріплюють революцію на Україні творчою організаційною працею Центральної Української Ради, значило-б спроневерити ся своїм переконанням і причинити ся до ще більшої анархії, яка скрізь в Росії тепер панує.

Знаємо вже, що відомий комуникат правительства з уступками для Українців був непосредньою причиною міністеріальної кризи, наслідком чого трьох членів кабінету з партії кадетів зложили свої портфелі. Та ся криза в міністерстві нетілько не пошкодила-б українській справі, але противно була-б для неї корисна, бо з усуненням неприхильних для Українців міністрів зрекоструоване наліво міністерство йшло-б на дальші уступки Українцям і мало-б у сім користь, бо ціла Україна піддержувала-б таке правительство.

Але на сей час припали проби нового політичного перевороту в Петрограді й інших містах з боку максималістичних елементів, т. зв. большевиків, перевороту, який звертав ся, як проти правительства, так і проти дальшого ведення війни, товчком до якого була розпочата офензива. Се внесло нові комплікації у внутрішні відносини, причинило ся до дальших змін у кабінеті й до загального замішання.

Дальше прийшла німецько-австрійська контр-офензива в Галичині й загальний відворот російських армій. Сей відворот мусів внести дезорганізацію життя передовсім на Україні, яка є тилом оперуючої армії, нарушив наладжений тут розгін життя і ставить під великі іспити всю ту творчу організаційну працю, яку дотепер перевела Центральна Українська Рада. В цілій Росії в звязку з пробами нового перевороту й невдатною офензивою запанувала диктатура, а всяка диктатура, хочби й на чолі з Керенським, потягає за собою обмеження всіх дотеперішніх можливостей переводити в життя намічені Українцями пляни.

Відворот російської армії ще незакінчений. Як далеко будуть посувати ся за відступаючою російською армією армії центральних держав, не відомо. Можливо, що цілю сеї контр-офензиви є лише виперте Росією з Галичини. Але факт сього несподіваного уступлення російської армії з Галичини й Буковини мусить зробити незвичайно пригноблююче вражінне на цілу російську армію і суспільність, його вина буде приписана теперішньому правительству й невиключені дальші проби внутрішніх переворотів уже не з боку лівих максималістичних елементів, а з боку поміркованої ліберальної буржуазії. Се грозило-б утратою і для Українців здобутих уже політичних позицій.

Переживаємо під кожним оглядом критичний час і будемо бажати, щоб внутрішні відносини в Росії зложили ся як найкраще для остаточної побіди й закінчення революції, бо поразка революції є нашою поразкою.

Український універсал і його критики.

„Русская Воля“ з 30 червня н. ст. містить під сим заголовком статтю проф. М. Чубинського, яку отсе подаємо в українським перекладі.

Опублікованне у Києві українського універсалу, котрий викликав після того стільки шуму в пресі, є подією величезної ваги. Ся подія вимагає вдумливого й уважливого відношення до себе, вимагає тої мудрої обережності, в разі недостачі якої заходять різкі дісонанси там, де могли-б звучати спокійні й гармонійні ноти.

Російське громадянство на жаль мало знає Україну, особливо, як уложило ся її життє, її народній дух, її історична доля, її страждання. І коли у відповідь на універсал у деяких органах почули ся крики про „сепаратизм“, „великий злочин“, „удар в спину Росії“ і ин., і т. д., то в тім виявили ся і неправильне розумінне того факту, що зайшов, і крайно одностороння та несправедлива його оцінка.

Про який „удар у спину“ можна говорити, коли ранійше, ніж Рада випустила універсал, вона звертала ся до тимчасового правительства та ясно й докладно формулувала свої сподівання і домагання?

Про який „сепаратизм“ можна говорити, коли в універсалі зовсім виразно сказано, що бажаннем України є бути у складі російської держави й, маючи краввий сойм, у справах загально-державного характеру, виходити з тих основ, які приймуть Установчі Збори?

Про який „великий злочин“ при таких умовинах можна говорити в краю, де відкидають ся принципи поневолення пануючою національністю інших і кождому народови признають ся права національного самоозначення?

Коли нам скажуть, що не треба було випускати універсалу в часі війни, ми відповімо поперше, що Україна твердо стоїть за дальшим веденням війни і в ній є найменше відгуків на пропаганду в душі анархізму, лєнінства й большевізму, а подруге, що разом з війною ми переживаємо й революцію, яка викликала таке велике порушення і вивдигнула до життя такі справи, котрі инакше довго й поволі дозрівали-б і далеко не так швидко потребували-б спільної розвязки. Зваживши се, ми легко побачимо односторонність згаданих нами відзивів, але ми хотіли-б доказати їх несправедливість.

За старого режиму було довголітнє переслідуванне всього, що українське. 30 мільоновому народови відмовляли навіть права на власне культурно-національне обличчє. Досить вказати на повну відмову прав української мови в школі і в суді та на безприкладні переслідування культурних інституцій і літератури, що доходили до заборони евангелія на українській мові, щоб зрозуміти, скільки наболіло за давнього часу в українській душі та з якою силою мусіло вкінці прірвати ся, стихійно прірвати ся велике багатство так довго здавлених сил і змагань, коли упав старий режим і в повітрі загомніло слово „свобода“. Нам скажуть: „А чому експеси?“ На се ми відповімо, що в такім процесі експеси неминучі й, коли на Україні вони зайшли на національнім ґрунті, в інших місцях і навіть тут, у столиці, різних експесів було і є аж за багато; инший тільки ґрунт під ними й инші гасла.

Не забуваймо, що в революційних і ліберальних рядах Україна здавна мала не тільки приятелів, але й ворогів; одні не бажали рахувати ся з її національними змаганнями тому, що належачи до пануючої народности, вони не терпіли національного гнету, отже не придавали відповідного місця національній ідеї, а навіть уважали її шкідливою яко комплікацію боротьби за загальні світові й соціальні ідеали; инші, як П. Струве, доходили навіть до негачії української народности, не признавали її права навіть на культурно-національне самоозначенне і в імя „загальноруської“ культури закликували до боротьби з найскромнійшими культурними домаганнями Українців і навіть до боротьби „без усяких сентиментальностей і потурань“ в імя імперіалістич-

ного ідеалу єдиної великої Росії, забуваючи, що ідеал великої держави не вимагає здавлення життєвих окремішностей окремих народів загалом і найближше споріднених зокрема, не вимагає механічної нівеляції і що сей ідеал можна вповні погодити з ідеєю свободи національного самоозначення.

При таких умовинах чи можна дивувати ся, що український народ, знаючи, що в минулім проти його сподівань виступали нерідко люде, від котрих згідно з їх загальним політичним „вірую“, здавало ся, можна було ждати тільки спочуття, не міг не побоювати ся того, що про нього забудуть на великім святі свободи Росії і бажав отримати від тимчасового правительства потвердження того, що воно, будучи тепер верховною властю у державі, принципіально признає українському народови право на автономію.

І ми глибоко переконані, що проста й позитивна відповідь сотворила би ґрунт для тісного братнього союзу й величезної солідарности; тоді не появив ся-б і теперішній універсал, який зявив ся тільки тому, що майже на всі сподівання, заявлені правительству в девятьох відомих пунктах, була відповідь: „non possumus“ (не можемо).

Ми звернемо окрему увагу на перший, щойно виложений нами пункт і на сьомий пункт. На перший дано відповідь, що справа автономії України належить зовсім до компетенції Установчих Зборів, а тому тепер не можна видавати декларації з приводу неї. Чому? Щодо цілого ряду инших справ і навіть таких, як справа Польщі, звязаних зі зменшенням теперішньої державної території Росії, видавано декларації в певности, що будучі Установчі Збори дадуть їм свою санкцію.

У відношенню до України був і юридичний ґрунт під ногами: Україна се не завойований край; вона добровільно прилучила ся до Росії договором, який за тверджував їй автономні права; ті права потоптано й поступенно зведено нінащо в імператорський період, але правительство свободної Росії могло згадати за них і сказати: Так, ми стоїмо за відбудовою потоптаного права України на автономію; її межі установлять Установчі Збори відповідно до історичних умов, які змінили ся за багато літ, але її принцип ми признаємо і зробимо, що можна, для його негайного здійснення бодай у скромних межах“.

Але сього не сказали...

Ще яркіша й ще незрозумілійша відповідь на сьомий пункт, вироблений юридичною нарадою на порученне правительства. Українці настоювали на обсаді адміністративних місць особами, що користують ся довірем населення України. У відповіді признано, що сей принцип треба переводити у відношенню до всього населення імперії, а тому даний пункт... очевидно належить задоволити, — подумає читач. Ні, признаєть ся „таким, що не належить до обговорення“...

Чи можна дивувати ся, що відповідь такого роду не тільки викликала глибоке розчарованне, але й піднесла на місці температуру до кипіння? Чи можна обурювати ся, що такий модний сьогодні на цілій території Росії принцип явочного здійснення своїх сподівань і протесту проти директив центра при описаних умовинах найшов відгомін на Україні й довів до універсалу?

Ми думаємо, що зроблено велику помилку, але таку, яку можна направити. Потрібно, щоб правительство наново звернуло ся до Української Ради, потрібні переговори з нею для вияснення непорозуміння, яке зайшло, а передовсім для категоричного вияснення того, що новий великий і свободний Росії чужа насильна централізація, політика, якого-б не було, поневолення і негачії права на автономію України. Коли замість відмовних відповідей і формальних відводів завучить просте й щире слово, ми переконані, се слово найде негайний відгомін у серцях українського народу, котрий все був вірний Росії, не стратив сеї віри в часі найтяжших іспитів і тепер настоює не на відокремленню, а на братнім спільнім життє.

Проф. М. Чубинський.

Земства, громадянські організації й військо заявляють ся за Центральною Українською Радою та за націоналізуванням життя на Україні.

Канівська повітова земська управа.

„Русское Слово“ з дня 30 червня н. ст. в телеграмі з Києва з датою попереднього дня подає таку постанову канівської повітової земської управи: „Канівська повітова земська управа, обговоривши універсал Української Центральної Ради, постановила привітати Українську Центральну Раду з великим почynom у справі організації спокою й порядку на Україні. Узнаючи Центральну Українську Раду Тимчасовим Українським Правительством, повітова управа яко репрезентантка населення канівського повіту приймає до виконання імперативні вказівки Ради яко найвищої адміністративної влади на Україні. Слава Українській Центральній Раді! Слава українському народови! Слава українському війську!“.

Київське повітове земство й інші громадянські інституції.

„Русское Слово“ з дня 30 червня н. ст. в телеграмі з Києва з попереднього дня подає, що на спільнім засіданню президій київських повітових управ — земської, громадянської, земельної і для справ виживлення по обговоренню універсалу Центральної Української Ради прийнято таку резолюцію: „З уваги на те, що універсал не означає зрвання відносин з російським тимчасовим правительством і російською державою, а лише провадить до утворення автономії України в федеративній російській республіці, президії перечислених управ признають Центральну Українську Раду своїм найвищим Тимчасовим Українським Правительством. Всі зносини з загально-російським тимчасовим правительством вестимуть через Центральну Раду, як також виконуватимуть всі розпорядки, які виходитимуть від Центральної Ради“.

Губернське та всі повітові земства Київщини.

„Русское Слово“ з 30 червня н. ст. в телеграмі з Києва з попереднього дня доносить, що на нараді представників повітових земських управ цілої київської губернії в справі відношення до Центральної Української Ради й до виданого нею універсалу прийнято таку резолюцію: „Вітаючи універсал Центральної Української Ради як найвищого органу зорганізованого українського народу, нарада представників київської губернської земської управи та представників повітових земств київської губернії висловлює повну готовість працювати в контактї з Радою, узнає потрібним давати Раді матеріальну піддержку й зі свого боку просить Раду давати земським організаціям моральну піддержку в їх роботі на користь населення. Разом з тим нарада признає дуже бажаним, щоб Центральна Українська Рада подбала про найскорше скликання територіального зїзду з представників усіх національностей краю для вироблення проєкту організації громадських і адміністративних інституцій на Україні“.

На тій самій нараді, як доносить „Русское Слово“ з 1 липня н. ст. в телеграмі з Києва з попереднього дня, обговорювано питання про українізацію урядування в управах. Виявило ся, що в деяких управах така українізація вже переводить ся. Нарада признала бажаним, аби в земських управах діловодство поступенно переходило на українську мову, щоб усі печатки й шильди на земських інституціях замінено українськими та щоб усі письма до всіх місцевих інституцій писали ся українською мовою. Російську мову можна вживати лише в зносинах з центральними правительственными органами, а також з інституціями великоруських місцевостей.

Київський губернський український національний зїзд.

Як доносить „Русская Воля“ з 3 липня н. ст. в телеграмі з Києва під датою 1 липня, відкрив ся там губерн-

ський український національний зїзд. Прибуло велике число делегатів повітових, волосних і сільських рад, комітетів, а також представників політичних, культурних і кооперативних українських організацій. Проф. Грушевський познайомив членів зїзду зі станом української справи. Пожарський відчитав універсал Центральної Української Ради, який привітано оплесками й окликами „Слава“. Вислухано багато рефератів.

На сїм зїзді, як подає „Русская Воля“ з 5 липня н. ст. в телеграмі з Києва з 2 липня, прийнято постанову, що розпорядки тимчасового правительства перед переведенням їх у життя на Україні повинна наперед обговорити та прийняти Українська Центральна Рада. Всі державні та громадські інституції на Україні повинні зносити ся з тимчасовим російським правительством лише через Центральну Українську Раду. Зїзд ухвалив просити Центральну Українську Раду переглянути всі постанови тимчасового російського правительства, видані ним в земельній справі, в справі виживлення населення й в інших справах, як також у справі монополю на збіжжє та прийняти на себе керівництво в переведенню тих постанов у життя на Україні та видати приказ до всіх державних і громадських інституцій на Україні, як почта, телеграф і т. д., щоб вони перевели у себе українізацію. Прийнято також постанову відчитати універсал Центральної Ради в церквах і оповістити про нього ціле населення.

Полтавська рада робітничих і салдатських депутатів і соціалістичні партії.

Як доносить „Русская Воля“ з 3 липня н. ст. з Полтави під датою попереднього дня, прибуло сюди зі східних губерній до 4000 салдатів-Українців з офіцерами в цілі сформування українських військових частей. Салдатів і офіцерів урочисто привітала місцева Українська Військова Рада під проводом голови Громади — салдата Панченка. В честь прибувших, при величезнім здвизї народу, відбуло ся величне віче коло памятника полтавської побіди. На вічу проголошено постанови ради робітничих і салдатських депутатів і всіх соціалістичних партій про прилучення до виданого Українською Центральною Радою універсалу. Вислано телеграму Центральній Раді з запевненням підтримки її акції.

Військо присягає Центральній Українській Раді.

„Русское Слово“ з дня 1 липня н. ст. доносить в телеграмі з Уманя під датою 30 червня, що день передтим по молебні і перечитанню універсалу 5-й український полк прийняв присягу на вірність Центральній Українській Раді.

Український селянський зїзд на Поділлі про українізацію життя на Україні.

„Русская Воля“ з 5 липня н. ст. в телеграмі з Камінця Подільського під датою 2 липня доносить, що на засіданню 5 зїзду селянських депутатів 30 червня прийнято резолюцію про українізацію всіх повітових управ з заведенням української мови та про заміну в них осіб, які перешкаджають українізації. Дальше зїзд прийняв пропозицію організації земельних комітетів і утворення волосних і сільських комітетів з правом монополю на збіжжє.

Російське тимчасове правительство, революційні й політичні організації про українську справу.

У відповідь на універсал Центральної Української Ради, який урочисто проголошено у Києві дня 26 червня н. ст., російське тимчасове правительство, постановивши вислати до Києва окрему делегацію для вияснення на місці ситуації, видало одночасно „успокоючу“ відозву до українського народу під датою 29 червня н. ст., підписану міністром-президентом князем Львовим. Крім тимчасового правительства

примушені були уважніше зайняти ся українською справою і ріжні центральні та провінційальні революційні організації, військові части, а також органи преси. При перечисленню всіх сих відгуків кроку Центральної Української Ради приходить ся сформулювати, що ціла революційна Росія, від правительства почавши й на соціалістичних органах преси скінчивши, віднесла ся — природна річ — до проголошення автономії України ворожо, хоч у поглядах на українську справу зробила великий поступ під впливом поглядової лекції. Се становище російських політичних кругів цікаве тим, що наперекір йому кілька днів пізніше скапітулювало перед українськими домаганнями передовсім правительство, а слідом за ним мусіла піти й та часть преси, яка підтримує правительство. Знову треба було поглядової лекції, якою було утворення тимчасового українського кабінету міністрів і признание публичними та громадянськими організаціями Центральної Української Ради найвищим органом політичної влади на Україні, про що переконали ся міністри Керенський, Церетелі і Терещенко під час свого побуту у Києві. Тільки факти переконують людей. До сих фактів мусіла взяти ся Центральна Українська Рада, щоб крім гарних часом слів почути від російської революційної демократії нарешті хіть діла. Се єдино раціональна політична тактика. Вона вже дала багато Українцям, а ще більше дасть. Се тактика причиняєть ся між иншим до диференціації політичної думки в російським таборі в українській справі й витворює ясність відносин. Наслідком уступок Українцям виступили з кабінету міністрів кадети. Українці тепер знають, хто їх ворог, а хто приятелі, з ким можна до якогось часу йти, а з ким треба безоглядно боротись.

Страдомський успокоює петроградське правительство.

Як доносить „Русское Слово“ з 29 червня н. ст. з Києва, товариш міністра внутрішніх справ Д. Щепкін прислав до київського виконавчого комітету запитання про події у Києві в звязку з українським рухом. Дня 27 червня голова київського міського виконавчого комітету М. Страдомський вислав Д. Щепкінові широкий реферат, в яким говорить ся, що військовий зїзд у Києві, який відбув ся проти заяви міністра А. Керенського про його невчасність, проходив зразу в дуже піднесеній атмосфері, як на самім зїзді, так і в місті. Хоч жадання зїзду і не згоджують ся з крайньою українською течією самостійників, все-таки вони прилучають ся до максимальних жадань на полі негайного здійснення автономії й організації окремих українських військових одиниць. — Сі жадання військового зїзду з боку всіх демократичних організацій Києва (російських) стрічають рішучий відпір. На доказ наводять ся резолюції київських рад робітничих і салдатських депутатів, що відмовно поставили ся до жадань зїзду. В теперішню хвилю — говорить ся на кінці — пристрасти дещо улягли ся. Наступає деяка реакція і серед Українців проти крайніх елементів серед них. В найближших днях відбудеть ся нарада з Українською Радою. Задумуєть ся в найближшій часі скликати окружний зїзд. Можливо, що намітить ся конкретний шлях для порозуміння з Українцями. Нема ніяких підстав непокоїти ся і робити якісь надзвичайні заходи.

Одержавши такі успокоюючі вісти, князь Львов видав відозву до українського народу, в якій нетерпеливих Українців успокоював:

Українському народови від тимчасового правительства.

„Горожане Українці! У дві великих іспитів звертаєть ся до вас тимчасове правительство від імени всеї свобідної Росії. Через тяжкі іспити йде Росія до закріплення свободи, яка дасть народови добробут і верне всім національностям їх права. Завойовання революції в небезпеці. Коли розгромить Росію сьогоднішній ворог або побідять вороги свободи, згине спільна справа всіх народів, що заселяють Росію. Провести край через усі небезпеки, зібрати всенародні

Установчі Збори, на котрих усі народи Росії загальним і рівним голосуванням твердо й відкрито висловлять свою волю, се те завдання, яке ставить собі правительство, тимчасовий носитель революційної влади. Се й ваше завдання, горожане-Українці. Чи ви не частина свобідної Росії? Чи доля України не звязана нерозривно з долею всеї освободженої Росії? Хто може сумнівати ся в тім, що Росія, яка стоїть під прапором повного народовластя, не забезпечить прав усіх народів, що входять в її склад? Народи зможуть через своїх представників на Установчих Зборах викувати для себе ті форми державного й господарського ладу, які вповні відповідали-б їх національним змаганням. У відношенню до всіх народностей Росії тимчасове правительство уже почало проводити в житте права культурного самоозначення і, перейняте живим спочуванням і свідомістю обовязку перед українським народом, воно змагає до того, щоб згладити всі сліди гнету, на який був виставлений сей народ.

Тимчасове правительство клало та клало собі в обовязок прийти в порозумінне з громадянсько-демократичними організаціями України щодо тих переходових мір, які далі можна й треба буде поробити, щоб забезпечити права українського народу в місцевій управі й самоуправі, в школі та суді, — мір, які приготовлять перехід до того остаточного свобідного ладу, котрий Україна повинна одержати з рук всенародніх Установчих Зборів. Але повна перебудова державного організму Росії й перебудова всеросійської армії неможливі під огнем внішніх ворогів і при величезних небезпеках в середині держави для справи свободи“. Далі відозва апелює до Українців, щоб не відривали ся від „спільної вітчизни“, й закликає всі народи Росії тісно злучити ся в боротьбі з внішніми та внутрішніми небезпеками. Підписав міністер председатель князь Львов.

Українська справа на всеросійським зїзді рад робітничих і салдатських депутатів.

Українську справу порушувано тут побіжно при ріжних нагодах. Більше уваги присвячено їй в секції по національному питанню. Дискусія тут відбувала ся під вражінням київських подій, а українську справу розглядано як часть національної проблеми взагалі. По донесенню „Б. В.“ з дня 27/VI реферував справу на національній секції Войтинський і виводив, що національної справи не можна розв'язувати до Установчих Зборів. У національній справі, як і в земельній справі, зїзд повинен видвинути тільки загальний принцип. Таким принципом признав референт право кожної нації на самоозначення в найширшій розмірі. Сей принцип треба положити в основу, як зовнішнього, так і внутрішнього життя. У резолюції в національній справі не можна включати справи будучих форм ладу Росії. Передовсім необхідно усунути пережитки давнього ладу, що витворили національні обмеження. Конче треба, щоб кожда нація отримала право школи в рідній мові. Необхідно категорично висловити ся проти сепаратних проб розв'язки національної справи захватним порядком, як напр. се відбуваєть ся на київським українським зїзді. Поруч з тим треба відкинути і спробу виділення національних полків. Се розеднює сили демократії.

Українець Михальський вказав на те, що тактика виконавчого комітету Ради робітничих і салдатських депутатів у національній справі не об'єднує, а розколює сили демократії. Треба порішити справу будуччини України негайно. Михальський заявив ся за негайним утворенням українських полків.

З великим рефератом по національному питанню виступив член виконавчого комітету Н. Лібер. Він не гондив ся з Войтинським, що можна обійти ся без програмо-

вого порішення національної справи. В національній справі повинно ходити не про декларації справ нації, але про забезпечення цих прав. Не можна усувати ся від розв'язки сути справи. Справа національних полків се не національне домагання, а політичне. Сю справу повинно порішити право кожного служити у своїм ріднім краю. Гасло про самоозначення національностей торкається справи, чи бажає дана нація лишати ся в межах означеної держави, або ні, але зовсім не рішає справи мирного спільного життя різних національностей. Розходить ся не про самоозначення націй, а про означення демократичних умовин забезпечення спільного життя націй. У відношенню до великих національних територій, як Литва, Україна, Кавказ, мусить бути приложена широка політична автономія. Культурною стороною життя, як школа, народня творчість і т. д., порішення національної справи неможливе.

Інтернаціоналіст Преображенський різко критикував Войтинського й заявив, що фракція інтернаціоналістів стоїть за повною автономією України та за відокремленням Фінляндії.

Представник Українців Каченко критикував Войтинського й заявив, що як тимчасове правительство, так і соціальні демократи не розуміють ходу революції й тому неправильно розв'язують національну справу. По його переконанню розв'язка національної справи зв'язана з територією. Українську справу необхідно розбирати з точки погляду території. Бесідник стояв за утворенням національних полків і за повною автономією України.

Національну справу обговорювано потім на пленарнім засіданню всеросійського зїзду рад робітничих і салдатських депутатів дня 3 липня н. ст. Зїзд прийняв таку

резолуцію в національній справі:

1. Розв'язка національної справи Росії нерозривно зв'язана з закріпленням завойовань російської революції в загально-державнім розмірі. Тому зусилля всіх народів Росії, як в ім'я загально-державних, так і в ім'я їх національних інтересів треба передовсім звернути на забезпечення можливості найшвидшого скликання всеросійських Установчих Зборів без перешкоди. Тільки Установчі Збори, утворюючи основи нової демократичної Росії, утворюють умовини, що гарантуватимуть неторкальність прав усіх національностей.

2. Разом з тим в інтересі закріплення завойовань революції і сконсолідовання трудової демократії всіх національностей революційна Росія повинна негайно вступити на шлях децентралізації управи, що відкривав би широкий простір самодіяльності демократії й розвиткови народніх сил усіх національностей.

3. Для забезпечення прав національностей свобідної Росії революційна демократія буде добивати ся на Установчих Зборах широкої політичної автономії для областей, які відрізняють ся етнографічними або соціально-економічними окремностями з забезпеченням національних прав основними законами, шляхом утворення заздальгидь органів місцевого й загально-державного характеру.

4. До часу остаточної розв'язки національної справи Установчими Зборами зїзд пропонує тимчасовому правительству приступити до негайного здійснення таких заходів: а) видання декларації тимчасового правительства про признание всім народам права самоозначення аж до відокремлення при умові згоди всенародніх Установчих Зборів, б) видання декрету про рівноправність мов і збереження для російської мови права загально-державної мови та про полишення горожанам усіх народностей права й можливості користувати ся народньою мовою при здійсненню горожанських і політичних прав у школі, суді, органах самоуправи та в зносинах з державною властю і т. д., в) утворення при тимчасовім правительстві ради в національних справах, куди входили-б представники всіх національностей Росії в тій цілі, щоб приготувати матеріял у національній справі для всеросійських Установчих Зборів і щоб виробити способи

управління національних відносин і форм, які давали-б напрям розв'язування справ внутрішнього національного життя.

5. Закликуючи всю демократію держави до діяльної підтримки національної програми при розв'язанню національної справи й настоюючи на енергичнійшій ніж досі діяльності тимчасового правительства для задоволення потреб націй, зїзд висловлює ся проти спроб розв'язки національних прав до часу Установчих Зборів явочним порядком, шляхом відокремлення від Росії її окремих частей і т. д.

Потім виступила Колонтай, котра в імені большевиків предложила свою резолюцію. Ся резолюція допускає творення на окраїнах самостійних держав.

Виконавчий комітет всеросійської ради селянських депутатів.

Як доносять „Б. В.“ з 4 липня н. ст., під проводом М. Авксентева відбули ся 2 засідання виконавчого комітету всеросійської Ради селянських депутатів в цілі обговорення українського універсалу.

Референт Сорокін говорив: Тимчасове правительство на декларацію Центральної Української Ради в справі принципіальної згоди на автономію України відповіло, що воно неправосильне видавати акти про автономію. Отримавши відмовну відповідь, Рада видала відомий усім універсал. Колиб універсал можна було розглядати яко бажанне, а не яко закон, під ним можна було-б підписати ся обома руками. Але справа так не маєть ся. Сей акт треба розглядати не як резолюцію, а яко декрет, виданий правительством України, яко закон, що проголошує політичну автономію. В універсалі вказуєть ся, що Установчим Зборам лишить ся приложити тільки стемпель на вироблені Радою засади. На думку деяких Українців справа стоїть так: Україна бажає бути самостійною державою, що умовлявала ся-б з російською державою яко рівна з рівною. На таку точку погляду — говорив Сорокін — ми не можемо стати, бо думаємо, що поки існує єдина російська держава, Україну можна розглядати тільки яко її частину. Акт Ради в найкращім разі проголошує автономію, в найгіршій — суверенну державу й він незаконний. Рада присвоїла собі права Установчих Зборів, котрі одні тільки можуть розв'язати національну справу. Акт Ради не тільки безправний, але і небезпечний. В розв'язці національної справи Рада проводить політику большевізму. Універсал викликає реакцію не тільки з боку буржуазії, але й демократії. Коли за тим прикладом підуть інші національностей, то свобода і революція загинуть. Нема гарантії, що видання сього акту не викличе горожанської війни, наслідком якої може згинуть й сама Україна. Треба сказати ясно й виразно, що Рада зробила помилку і повинна її направити в ім'я загальної справи. Вірячи в здоровий змисл українського народу, ми повинні сказати, що хоч принципіально проти того акту не тільки не маємо нічого, але всіма силами його підтримуємо, одначе ми не можемо одобрити переведення в життє сього принципу явочним порядком, бо шляхом до остаточного переведення всіх кардинальних реформ в Установчі Збори, поза сим шляхом — спільна загибель.

Член ради Чумаченко говорив: Заки ухвалювати резолюцію, треба вислати делегатів на місце для повнішого дослідження справи. В акті Ради, коли до нього приглянути ся ближше, нема нічого страшного. Серед молдаванського й українського населення нема змагання до відокремлення. В універсалі нема шовінізму, здійснило ся тільки право народу на самоозначення, право, якого не можна відмовити. В скомплікуванні української справи багато винуватє й тимчасове правительство, котре заявило, що воно неправосильне давати принципіальну згоду на автономію України, а рівночасно видало акт у відношенню до Польщі.

Забрав слово член комісії для дослідження української справи, делегат Пічкуров (тоже Українець, що не знає,

де зачинаєт ся, а де кінчить ся територія України) та сказав, що універсал се демагогія большевізму.

Делегат Биховський говорив: Доля України в небезпеці, й коли вона буде змагати до відокремлення від нас, як тільки се станеть ся, то Австрія і Німеччина поневолять її. Більшість українського народу відчуває тісну звязь з російським народом. Україна повинна одержати все, але повинна бути звязана з Росією.

Делегат Гордієнко заявив: З універсалу старають ся утворити щось страшне. Міжтим український народ настросний дуже мирно та змагає до того, щоб отримати землю і волю.

Від імени комісії для дослідження української справи

збори прийняли таку резолюцію:

1. Всеросійська рада селянських депутатів проголосила яко бажану й необхідну форму політичного ладу в Росії демократичну республіку на федеративних основах. Виповняючи волю ради селянських депутатів, виконавчий комітет заявляє, що він прилучаєт ся до бажань, проголошених Центральною Українською Радою, і разом з нею буде добивати ся повної автономії, як України, так і ряду інших областей і національностей Росії.

2. Проголошуючи ці засади та признаючи необхідним можливо найбільше плянове й широке приготування до її здійснення, виконавчий комітет не вважає проте можливим тепер проголосити сих засад законом і тепер в повноті переводити їх у життя, бо найвищою інстанцією для порішення, як сих, так і інших основних справ державного політичного життя є тільки всеросійські Установчі Збори якодинокий повновласний господарь російської держави.

3. З огляду на се виконавчий комітет думає, що відмова тимчасового правительтва негайно проголосити автономію України є слушною, бо такого права воно не має, а проголошення сеї автономії означало б присвоєння собі прав Установчих Зборів тимчасовим правительством і перевищення даної йому народом влади.

4. З уваги на ту саму обставину виконавчий комітет вважає неправним і небезпечним видання універсалу Центральною Українською Радою, котрий проголосує негайне здійснення повної автономії України. Видання універсалу небезпечно тому, що негайне здійснення його основ вносить нові величезні комплікації в державне життя, грозить втворенням національної ворожнечі, помагає національним конфліктам, ослаблює силу спротиву держави, яка необхідна з огляду на небезпеку внішнього ворога, підриває авторитет тимчасового правительтва, дає понуку для подібних домагань другим національностям, а в сумі всього того — розриває і ослаблює революцію.

На основі виложеного виконавчий комітет вважає в інтересі революції, добра народів Росії і добра самого українського народу кінче потрібним скасування Українською Центральною Радою виданого нею універсалу. А рівночасно гаряче спочуваючи відродженню України як автономної області будучої всеросійської федеративної республіки, виконавчий комітет вважає необхідним:

Негайне заведення на Україні культурної автономії в найширших розмірах, негайне розроблення Українцями її будучої політичної автономії та приготування до її здійснення. Виходячи з того, виконавчий комітет звертаєт ся з закликом до тимчасового правительтва пійти назустріч всім тим бажанням України, здійснення котрих не грозить загостренням національної ворожнечі, не нарушує моці та зорганізованости сил революції й не ослаблює бойової здатности армії.

Від участі в голосуванні над сею резолюцією Українці усунули ся.

Дискусія з приводу універсалу на об'єднанім засіданню кийвських громадянських (російських) організацій.

Як доносить „Русское Слово“ з 29 червня н. ст. з Кієва під датою попереднього дня, відбуло ся того дня об'єднане засідання виконавчих комітетів усіх громадянських організацій, присвячене обговоренню відношення місцевих органів революційної влади до універсалу Українців. Представник соц.-революціонерів Фрумін вказав на те, що універсал виявляє тенденцію Центральної Ради надати собі характер публично правової інституції, що висловлюєт ся в закликах до заміни неприхильних для Українців представників влади, в наложенню окремого податку й т. ин. Універсал змагає до того, щоб здискредитувати тимчасове правительтво в очах Українців. Тому бесідник пропонував прийняти резолюцію з закликом до української демократії йти одним шляхом з російською демократією (не по дорозі. Ред.) і з закликом до населення платити законні податки й не заміняти властей. Голова ради робітничих депутатів Незлобін говорив, що Центральна Рада проявляє міщансько-буржуазійний націоналізм, (?) від якого повинна відвернути ся справжня українська демократія. — Представники жидівського „Бунду“ піддали універсал різкій критиці. Він уже викликав такі явища, як зїзд адвокатів, котрі признали, що на Україні можуть бути судьями тільки Українці. — Український соц.-дем. Паламарчук заявив, що тільки завдяки Центральній Раді на Україні нема анархії. Тимчасове правительтво не може дати собі ради навіть з Петроградом. — Представник меншевиків Балабанов предложив з огляду на недалекі вибори (до міської ради) звернути ся з закликом до населення і поробити всі заходи, щоб вибори відбули ся нормально. — Большевик Фіалек дивувався, що українська соц.-демократія не диктує лінії поведіння своєї інтелігенції, а навпаки сама одержує директиви від інтелігенції. — Українець Порш, боронячи універсалу, вказав на те, що його завдання — організація народніх мас, а се російській революції нічим не грозить.

„Русское Слово“ з 1 липня н. ст. доносить з Кієва під датою попереднього дня, що на об'єднанім засіданню прездій громадянських організацій дальше обговорювано український універсал. Представник коаліційного студентства Баткіс указав на те, що універсал написаний так, що навіть окремі органи української преси пояснюють його різно; акти революційної демократії не повинні вимагати сенатських пояснень. — Представник большевиків указав на те, що українські зїзди у Кієві були перейняті духом шовінізму. Центральна Рада, опираючи ся на українським заможним селянстві, проголосила себе правительством. Появу універсалу викликала хибна акція правительства. Треба кінче уладити всенародній плебісцит для вияснення, як народ хоче уладити своє національне існування. — Представник військових депутатів полковник Чехович побоювався, щоб резолюція засідання не збільшила пропасти між Великоросами й Українцями. Треба кінче для вироблення резолюції запросити представників Української Ради. — Представник військових депутатів капітан Карум указав на те, що тяжко найти спільну мову з Українською Радою, бо демократія Росії й Українська Рада стоять на різних принципіальних засадах. Для Української Ради вся „московська республіка“ не ціль, тільки спосіб осягнення своїх національних завдань. Бесідник пропонував звернути ся до народу України з відозвою, яка пояснювала б дійсний стан справи. — Представник соц.-револ. Фрумін вказав на те, що універсал творить подвійну владу, яка доведе до анархії (?), погубної для російської революції й української автономії. — Голова ради солдатських депутатів Таск вказав на те, що проби порозуміти ся з Українською Радою, як і з іншими українськими органами, показали ся даремними. Сі органи ухвалили сепаратно вести свою будову. — Представник військових депутатів Рябцов заявив, що під впливом універсалу деякі горожа-

не питають, чи платити їм податки від 14 липня. Рябцов предложив признати універсал актом, який не має юридичної сили. — Представник Українців соц.-дем. Чикаленко заявив, що Українці небагато сподіваються від Установчих Зборів, не відомо коли вони будуть — в сім вересні, чи в будучім. Поки-що Центральна Рада говорить льояльною мовою, але може наступити час, коли їй прийдесть ся заговорити іншою мовою. Чикаленко закликуював признати Центральну Раду яко орган більшості України, що має фактичну власть. Коли представники меншостей не признають того, можливе, що їх інтереси будуть нарушені, — заявив він. — Начальник міліції Лепарський вказав на те, що український рух се сумне явище (радісним явищем певно є п. Лепарський. Ред.), бо гра відбуваєть ся на найпогайніших людських інстинктах — націоналістичних і шовіністичних. — Ми не повинні здавати своїх позицій, а повинні продовжати ідейну боротьбу, хочби нам грозили сотками машинових карабінів.

Нарада вибрала редакційну комісію, якій поручено виробити резолюцію з приводу універсалу. У склад комісії запрошено українського соц.-дем. Чикаленка.

Віча на передодні другого всеукраїнського військового з'їзду.

Під заголовком „Недільні віча“ помістив А. Бринський у „Кіевской Мысли“ з 19 червня п. ст. свої враження про українські віча в передодень всеукраїнського військового з'їзду у Києві.

Минулої неділі хвилі українського народного руху піднесли ся високо й круто. Тимчасове правительство передає домагання Центральної Ради Установчим Зборам. Керенський не признає відповідним скликання в даній хвилі українського військового з'їзду. Сі два факти розхвилювали українство й викликали гучний і шумний приплив. У суботу до пізньої ночі в Педагогічнім Музею відбувало ся тайне засідання Центральної Ради. Прийнято відому вже резолюцію. На неділю на 11 год. з ранку в Троїцькім Народнім Домі назначено відкритте українського військового з'їзду.

Був жаркий день. Хоч з ранку перейшов дощ, але він не освіжив атмосфери. Входу до Народнього Дому беруть салдати й до середини поки-що нікого не пускають. Довкола — дуже величезні товпи салдатів-Українців, матросів у білих сорочках і тут та там між тою товпою, що комашить ся мов муравлице, окремі постаті горожан. Виянюють ся, що відкритте з'їзду відкладаєть ся на 5 год. попол. тому, бо не всі ще делегати прибули до Києва. А народ усе підходить—і знов салдати, знов матроси. Багато офіцерства, делегованого на з'їзд. Майже половина делегатів — з бойовими нагородами на грудях, з георгіями, з орденами. Подибують ся салдати, груди котрих прикрашені всіма ступнями георгівських хрестів. Поневолі любувш ся рослими, поставними, свобідними в рухах матросами. Засмалені молоді люде видають ся відлитими з прегарного бронзу й загалом поневолі піддаєш ся, поневолі заражуєш ся настроєм, який тут царює.

Але настрої напружені. Довкола — летючі імпровізовані віча майже на цілім просторі від Народнього Дому до Миколаївського парку. Всюди — розмови про українські справи, — гарячі, одушевлені, але ба! — часто переходять у роздражений крик, трохи що не взаїмні образи.

— Нас Московщина ранше душила! — чути з одної товпи, — триста літ душила. І тепер ваше правительство не дозволяє нам зібратися, коли ми захотіли уладити своє життя...

А доброволець Українець просто рубає без надуми:

— Російська демократія проти нас!

— Позвольте, товаришу, — мягко пробує хтось полемізувати, — я розумію, коли ви ще говорите про буржуазію, але сором вам говорити так про російську демократію...

— А чогож ваша демократія мовчить? І московське правительство — чи не з демократії?

— Буржуазія скрізь є...

— У нас, на Україні, нема буржуазії. У нас — одна партія, один народ.

— Російська демократія зовсім не проти домагань Українців...

— А звідки ви се знаєте? — різко перебиває говорячому доброволець.

— А звідки ви знаєте, що демократія проти вас?

Уже почуло ся роздраження і люде спішно або замовкають або розходять ся. Українці говорять сміливо, свобідно й часто різко. Ті, що з ними полемізують, почувають себе змішаними: бо справу ставить ся так, що їх обвинувачують трохи не в насильствах.

— Їм з'їзд став більмом в очах, а польський з'їзд дозволений? — говорить високий український салдат — Чому нам не можна?

Скрізь товпу протискаєть ся гарно одітий, маленький повний пан. Витягнувши вперед руку з відтягим вказуючим пальцем, він гаряче говорить сильним польським наголосом.

— Я вам скажу дуже коротко: польський з'їзд скликаєть ся для того, щоб усадити ніж у груди Німцєви. А український з'їзд — для того, щоб всадити ніж у спину великої російської революції... Більше я вам нічого не скажу!.. — Він нагло повертаєть ся на каблучках і швидко віддаляєть ся.

В одній товпі підстаркуватий Жид-ремісник з Великої Васильківської пробує спорити:

— Я так думаю, що всі називають ся „русскіє“: і Українці і Поляки і Жиди і Вірмени — я уважаю, що все „русскіє“... Іронічний сміх.

— А ви історію знаєте? — сиплеть ся на нього град питань.

— Ні, — змішано відповідає той, — історії не знаю...

— Ну, то ранше довідайте ся, а потім говоріть...

Той самий спір у другої товпи. Обступили російського ремісника.

— Та що ви говорите? Корінь „руссаго“ народу се Українці, як хочете знати, а північні народи се галузи...

І знову:

— А історію знаєте, читали?

— Читав...

— Ну, й багато-ж знаєте! Прочитайте ще!

Салдат Великорос стоїть проти салдата Українця. Спорять і зачинають сердити ся:

— Щож то буде, — говорить Великорос, — всі зачнуть відокремляти ся, Українці, Литва, Сибір... Ви хочете всіх звідси вигнати...

— Товаришу! Ви говорите дурницю! Ви не читали нашої програми.

— Яку дурницю, коли я сам чув: і то наше і то наше... Вчора на стації кричать: „І стація наша!“ Чому ми від вас не відокремлюємо ся, а ви хочете від нас відокремити ся?

— Що? — дивуєть ся Українець.

— Я говорю: Чому ми вас не кидаємо, а ви хочете нас кинути?

Українець вибухає:

— Та йдіть собі, куди хочете! геть на всі чотири! Ми вас не тримаємо! Ще з заду дамо копняка!

Вибухає і Великорос: тяжко дишучи, обидва міряють один одного недобрими поглядами.

— Та ви не хвилюйте ся, товаришу! — поволі відзиваєть ся Великорос.

— Ну, і ви так само заспокоїте ся! — многозначучо говорить Українець.

І цілий день бурило ся се людське море розхвилюваних пристрастей. І думало ся: далеко ще до повної побіди ідей соціалізму...

Перед Музеєм також салдатське море. Тут видають ся карти вступу на зїзд. Черга почала ся від 1-ої гімназії і тягнула ся у діл давньої стїни з залїзними ґратами.

— Ось тобі й заборонили зїзд! Дивить ся, як народ їде хмарою! — весело говорить добре збудований салдат, що обливаєть ся потом від палячих парусів жаркого сонця.

Народ прибуває. При вході до Музею зібрала ся величезна товпа й ніяк не може дістати ся до середини. Величезний вестибуль Музею гуде. Гомін відбиваєть ся відгомном десь наверху від тисячі голосів, від тупоту тисяч ніг військових людей, що входять і виходять. Під стїнами за столами писарі безпереривно пишуть синї членські карти та й дають пояснення... А нагорі засїдає Військовий Генеральний Комітет, куди приходять за розвязкою ріжних організаційних справ.

* * *

О 5-й год. Народній Дім переповнений. Дуже величезна густа товпа лишаєть ся на вулиці. Не всі делегати з синїми картами попадають сюди, а тим, хто хотїв би бути присутнім яко публіка, відмовляють :

— Добродію! Нема ніодного місця. Ось повірте-ж.

— І дійсно нема ніодного місця! Театр з низу до верху залитий народом — салдати, офіцерство, матроси. Одна суцільна маса, що густо збила ся. Коли зі сцени глянеш на галерію і інші верхні місця, бачиш чорніючу купу народу. Коли глянеш у партер — одно салдатське людське обличчє. На сцені президія. Голова Винниченко. Він досвідний, умілий голова, — спокійно й ділово проводить сям незвичайним вічем з огляду на скількість народу. Послух головї, дисциплїна — взірцеві. Але й тут настрій напружений. Ухваляють, що буде віче, а зїзд відкрийть ся в понеділок рано в городській театрі.

— А дадуть театр? — питає хтось.

— Його сусїд усміхнув ся і не відповів нічого.

На сцені один з перших бесїдників віча — людина в салдатськїм уніформі. Бесїдник починає говорити, але не знає добре української мови. Чують ся бурливі протести. Від бесїдника домагають ся пояснень: хто він? Він пояснює: він поштово-телеграфічний урядник, родом з катеринославської губернії; просить вибачення, що умови життя були такі, що він забув свою рідну мову. У відповідь несуть ся палкі оклики. Віче ухваляє: Хай говорить, як може, як уміє!...

Про що говорили на вічу? Про автономію.

— А чи буде зїзд? — запитує бесїдник. У відповідь — бурливі оплески.

— Ось і відповідь! закінчує бесїдник.

— Керенський не міг заборонити зїзду!

— Попросїть Керенського, — хай він сам приїде сюди, хай почує від нас, чого нам треба!..

— Ми вільний народ! І ні Керенському, ні тимчасовому правительству, себто російському народови, й нікому иншому не вдасть ся спинити вільний народ!..

— Як народ захоче, так і уладить своє життє!..

Один з делегатів подрїбно оповїдає; як трудно було йому дістати ся до Києва на зїзд: всюди робили перепони, на кожній стації пропонували вернути ся назад.

— Лекше було мені в Карпатах наступати, — говорить офіцер, ніж приїхати зі Пскова до Києва.

А коли одну групу спинили в однім місці й бесїдник спитав їх, чи їдуть вони дальше, отримав відповідь:

— Часу не гаємо, їдемо в Київ!

— І так зїзд повинен відбутися. Се не буде дезорганізацією. Дезорганізація буде тоді, коли зїзд не відбудеть ся!..

— Розв'язім українську справу тепер; вони запихають її то сюди то туди в ріжні кутки. Коли не розв'яжемо, — скажуть, що боїмо ся!..

* * *

Сильно гудів з дзвіниці Софійського собору дзвін „Рафаїл“ і сквапливо сплав звінкі дрібні звуки збір малих

дзвонів. Цїла площа, яка вже потонула в сумраці вечера, представляла незвичайний вид. Десятки тисяч народу заповнили її — від Софійського собору до Михайлівського монастиря. У самого пам'ятника Хмельницького відслужено молебень. Український полк гетьмана Богдана, як один чоловік, упав на колїна. Стала навколїшки й публіка. У сумраці блискала щетина сталевих багнетів над головами вояків, що стали навколїшки...

А потім почули ся пристрасні промови.

— Брати—Українці! Ви вже присягли раз... Присягнемо-ж ще, що без автономії нашої Матери-України не вернемо ся до своїх частей!..

— Присягайте-ж!

— Присягаємо! — й повітре затрясло ся від однодушного оклику, що вирвав ся із грудей!..

Гучно встали на ноги. Почула ся в темноті команда й гучно стало переходити вояцтво. Полила ся пісня:

— ...„докажем, що ми браття козацького роду“!

— ...„ще нам браття-козаки, усміхнеть ся доля“...

— ...„душу, тіло ми положим за свою свободу“...

На темнім небі засвітили ся великі ясні звїзди. Виразно відбивав ся темною бронзовою купою Богдан на конї з піднесеною булавою!..

І здавало ся, що тисячолїтні київські вулиці смутно згадують якийсь давній-давній сон... *А. Бринський.*

Другий всеукраїнський військовий зїзд у Києві.

Подаємо за „Робітничою Газетою“ звідомлення з перебігу четвертого й шостого дня згаданого зїзду.

Четвертий день. Привіти. Звідомлення з місць.

Ранїшнє засїданнє.

Збори оголошує відкритими голова Дудкин. На початку він читає ряд привітних телеграм від отсїх організацій: роменської української громади, військової української громади 24 зап. полку, Української Ради в Гельсінґфорсі, Українців радзивилівського гарнізону, полтавської української громади, українського обласного зїзду в Пермі, кронштатської української громади „Просвіта“ й тов. „Просвіта“ в Білій Церкві. Від імени української громади військових гідротехніків вітає зїзд голова громади Шумицький.

Після сього зїзд переходить до слухання докладів з місць. Першим промовляє Панченко (М. Серпухов). „Спершу наша Громада налічувала 11.000 людей. Коли звернулись до місцевого начальства з проханням зробити двї дивізії українськими, то зустріли опір демократичних російських кол. Через короткий час стало ся так, що наша громада зменшила ся вдвоє тому, що маршеві ротї поповняли ся виключно Українцями. Підосїли вибори делегатів до всеросійського зїзду робітничих і салдатських депутатів. Ми звернули ся до місцевої ради салдатських депутатів, аби нам дано одно місце. Але вона на се ніяк не хотїла погодити ся, хоч Українці-вояки склали третину всього місцевого гарнізону. Ми почали тоді домагати ся, щоб на сей зїзд делеговано двох наших представників з до-радчим голосом. Мотив — дати фактичний матеріал під час дебат по національному питанню. На се вони також рішуче відмовили: „ето съїздъ Всеросійській, а не національний“. Терпець наш увірвав ся. Ми скликали величезний мітінг, на котрім прийнято резолюцію-протест, в якій поводженнє місцевої ради салдатських депутатів названо недемократичним і контрреволюційним. Наслїдком сього було скликаннє загальних зборів салдат. деп. і дебатовано над українським питанням. Більша частина депутатів виявила під час дебат повну непоінформованість у національній справі. Вкінці засїданнє дійшло діло до того, що радї загрожував розкол. Але якось поладнали, постановивши запрошувати нас для ознайомлення з українськими справами на всі за.

сідання. Суперечки між нами й ними після того значно зменшилися“.

Другим робить доклад Свідерський (т. Зубцов). „Націоналізація в нашій гарнізоні почалась ще в перших числах травня. Наша громада виставила вимогу, щоб Українців виділили в окремі роті. Після кількох мітингів наші представники поїхали в сій справі до ген. Гурко. Зразу-ж він сказав, що не має нічого проти об'єднання Українців у окремий полк. З такою відповіддю й вернулись наші делегати. Але на місці счинилась перешкода. Начальник матеріальної частини й ще одно „лицо“ відмовились перейти в другу частину і уступити місце Українцями. Річ в тім, що нам дано було право самим формувати ся, отже й всі офіцери повинні були бути нашими. Ми настоювали на переводі. Тоді ті два начальники, які між иншим гріли свої посади з початком війни, також поїхали до штабу. Саме у ті дні Гурко вийшов в одставку. І ось той, що змінив його тимчасово, поклав резолюцію: хай Українці шукають собі баталіони, начальство яких згодилось би перейти в інші частини. Де шукать і як шукать, — не відомо. Нарешті вчора на наш зїзд приїхав ще один делегат нашого гарнізону й привіз звістку, що за останні дні стала ся ще одна зміна: нам — Українцям дозволено сформувати лише один баталіон. Так стоїть справа на місяць, де вже почала ся націоналізація“.

З довгим докладом виступає лікар Луценко (м. Одеса). „Як тільки почав ся визвольний рух, то всі Українці м. Одеси почали гуртувати ся до купи, але швидко виявилась потреба окремої військової організації. Такий орган повстав 28 марта. Тут докладчик оповідає подрібно їх організацію. Зразу-ж виявилось негативне відношення до нас з боку російської демократії й її виконавчих органів. Коли ми намітили похід, аби демонструвати свої сили, нас почали представники російської демократії умовляти перенести ся на 1-ше травня н. ст., себто взяти участь в загальнім поході. Казали, що часте одривання військових вносить дезорганізацію і т. инш. Ми погодили ся відкласти свій похід, але тоді почули ся нові балачки. Почали казати, що всі мусять йти лише під червоними прапорами, а національних не повинно бути. На те не зважаючи, 1-го травня Українці, Жиди, Молдаване — кожна нація йшла під своїм прапором. Були у нас звичайно й червоні. Українці виявили найбільшу зорганізованість. Нам перестали перешкоджати, але все-ж-таки й не рахувались. Після зборів і походу в день національного фонду виконавчі комітети м. Одеси оголосили нам відкрито війну. Маршеві роті складали ся виключно з Українців. Таким чином вони хотіли роздробити наші сили. Тоді Українська Військова Рада ухвалила відому вам з газет постанову — припинити відхід українських маршевих рот доти, доки Українці-воєнки не утворять сталої організації, яка могла-б забезпечити вільний розвиток українському рухові м. Одеси. Далі докладчик спиняєть ся на всіх постановках, які ухвалила Українська Військова Рада, їх наслідками і т. ин.

Наприкінці Луценко подає цифри: Українців в Одесі налічуєть ся до сорока тисяч. Молдаване увесь час йдуть з нами в згоді. Їх налічуєть ся 12.000. Таким чином, коли нам загрозували штиками, то молдавське військо, кулеметний полк і навіть козаки запевнили нас в піддержці“.

Голова Дудкин повідомляє шановні збори, що т. Винниченко має зараз йти на загальні збори Центральної Ради, тому він прохає дозволити йому поза чергою прочитати резолюції редакційної комісії по пункту: „Наше відношення до сучасного моменту“ й „По питанню нашого відношення до російської демократії“. Після коротеньких дебат резолюції приймають ся одногласно в такій редакції:

Про відношення до сучасного моменту.

Другий Всеукраїнський Військовий Зїзд в складі 2308 делегатів з фронтів, тилу й фльоти представників 1,600.000 озброєного українського народу, обміркувавши позицію, яку зайняв центральний тимчасовий уряд щодо українського народу та Центральної Української Ради, визнає:

1. Тимчасовий російський уряд цілковито не розуміє національних відносин на Україні й не оцінює як слід великої зорганізованої та стихійної сили пробудженої української демократії.

2. Сим нерозумінням і систематичним опором домаганням української демократії тимчасове центральне правительство загострює національні конфлікти на Україні, перешкоджає великій організаційній роботі українського народу і викликає анархістичні настрої серед населення різних національностей, на Україні суцїх.

Зважаючи на се, Другий Військовий Зїзд постановляє:

1. Поставити на увагу тимчасовому російському урядові, що коли він дорожить збереженням здобутків революції по всій Росії, а зокрема спокоєм і пляною організацією народніх мас на Україні, то першим засобом для сього є одміна постанови уряду в справі домагань, які були представлені йому Центральною Українською Радою, і негайне признание тих домагань.

2. Пропонувати своєму найвищому представницькому органу — Українській Раді — в сій справі до уряду більше не звертати ся і негайно приступити до твердої організації краю в згоді з національними меншостями, — себто до фактичного переведення в життя підстав автономного ладу яко єдиного способу врятувати Україну й всю Росію від безладдя та загибелі.

Зїзд з свого боку забезпечує найактивнішу і рішучу піддержку Центральній Раді в усіх її заходах і кличе весь зорганізований український народ одностайно й неухильно виконувати всі її постанови.

Проф. М. Грушевський про автономію України.

Поза чергою з поясненням про те, якої ми хочемо автономії, виступає проф. М. Грушевський. — Вчора після зборів дехто з товаришів питав мене про се. Але довго зупинятися на сьому я не буду тому, що більшість з вас знає, якої автономії ми повинні добивати ся. Нас може задовольнити лише широка політична національно-територіальна автономія у федеративній російській республіці. Прикладом може сяк-так послужити нам Баварія. Ні обласної, ні культурної автономії ми не хочемо. Статут нашої автономії тільки виробляєть ся, тому я висловлюю свою особисту гадку, коли кажу, що ми повинні мати більші економічні права ніж окремі німецькі держави. Не може бути ніякої розмови про те, чи маємо ми права на те, чи ні. Ми самовизначимо ся й прийдемо на російські Установчі Збори, як що вони колись відбудуть ся, лише за юридичною санкцією (законним затвердженням).

Громові оплески лунають у відповідь.

Дальший хід нарад.

Президії доручаєть ся повідомити про першу резолюцію тимчасовий уряд телеграмою. Голосуєть ся над другою резолюцією. Луценко рішуче протестує проти того, що ніби-то російська демократія не розуміє нас. Частина її цілком свідомо йде до того, аби задавити український рух. Резолюція з деякими змінами приймаєть ся.

Що торкаєть ся відношення до Українців деякої частини неукраїнської демократії, яка не розуміє українського питання і ставить ся вороже до змагань української демократії, „Зїзд уважає необхідним для забезпечення здобутих демократіями всіх націй Росії свобод закликати таких товаришів для порозуміння і товариського співробітництва в будуванню нового загально-державного ладу“.

Далі йдуть привітання. Лашенко від імени „Правничого Т-ва“ вітає товаришів-воєнків як борців за волю народів. Федорченко вітає від групи Українців-католиків.

Після перерви виступає з привітанням організатор вільного козацтва в звенигородськїм повіті козак Гризло. Мета нашої організації, яка налічує 1700 (з них 350 кінних) озброєних людей, захищати місцеве населення від грабників, бороти ся з прихильниками старого ладу, дивити ся за тим, аби пани не лишали незасіяної землі, щоб ліси не нищили ся. Окрім того ми освідомлюємо населення з націо-

нального боку, ширимо українську літературу, закладаємо „Просвіти“, „Спілки“ й т. ин. Далі Гривло питає, чи відомо Центральній Раді й Генеральному Комітетови, що польські поміщики заводять у себе легіонерів, які своїм нахабним поведженням дуже дратують селян? Разом з тим ми не заваджаємо, а навпаки—допомагаємо організації національних меншостей, коли вони з свого боку підтримують наші домагання. Ми заложили рішучий протест з приводу заборони Керенським українського військового з'їзду (Оплески).

Член президії т. Г а в р и л ю к від імени всього з'їзду вітає виступ зорганізованого селянства. Се дуже важлива справа. Коли ми будемо всі на фронті, ви, вільні козаки, будете боронити наш край від тої анархії, яка насовуєть ся на Україну. Пропоную, аби ваша організація підлягала Українському Генеральному Комітетови. Остання пропозиція прийнята одноголосно.

Дальше тому, що Ген. Ком. має зробити дуже важну справу, збори провадять ся при зачинених дверях.

Шостий день. Українізація війська. Організація У. В. Г. К.

Ранішнє засідання.

За півгодини до початку зборів делегати, розбившись по арміям, намічали своїх кандидатів до Генерального Комітету і в Раду військових депутатів. Після скінчення сих нарад член президії Вратновський-Сивошапка оголошує засідання відчиненим.

Читаєть ся телеграма від рязанської української громади: „Вітаємо перших наших військових представників, що не дивлячись на незаконну заборону, зіхали ся виявити свою волю, котра буде мати для нас рішуче значіння“.

Далі читаєть ся резолюція по земельному питанню, прийнята принципіально ще вчора. З приводу-ж другої прохає слова кап. С л и в и н с ь к и й. Він зазначає, що Генер. Ком. нічого конкретного нам не запропонував, а лише намітив головні віхи українізації. На його думку останню треба провадити так, аби не розпоршувати фронту. Коли буде порушена єдність всього фронту, то ми не матимемо Вільної України. Треба починати з тилу і т. ин.

Йому відповідає К е д р о в с ь к и й, який нагадує, що Ген. Ком. все се мав на увазі. В запропонованій нам резолюції ясно говорить ся, яким шляхом мусить пійти українізація війська. Так само ясно висловив ся й перший військовий з'їзд, постанови якого ми цілком підтримуємо. Очевидно попередній промовець проспав дебати по сьому питанню. З'їзд переходить до голосовання. Резолюція прийнята одноголосно.

Читаєть ся ще резолюція в справі переведення автономії в життя. Поступає заява обміркувати коротенько поза чергою шкільне питання. З приводу сього висловлюєть ся ряд промовців. Всі твердження зводять ся до того, аби доручити Ц. Р. утворити Українське Міністерство Народньої Освіти, подбати, аби всі вищі шкільні посади на Україні займали Українці. Вносить ся пропозиція, з огляду на ясність справи, обмежити промовців і закрити список.

Останнім говорить К о н д р а ш к о. Перша наша громада — селяне, що вже живуть своїм розумом, друга — військо, а третя — наші діти — наша будуча сила. Моя конкретна резолюція така: слід домагати ся, щоб тепер, коли повертають з армії всіх фаховців (спеціалістів), були повернуті на села до наших дітей учителі — фаховці по народній освіті й організації села.

Голова пропонує всі подані резолюції передати до погодження редакційній комісії. З'їзд пристає на те і переходить до останнього питання денного порядку — до конструкції Генерального Комітету.

З дуже змістовим докладом по сьому пункту виступає член Комітету т. П е т л ю р а. З'їзд вітає товариша щирими оплесками. „Що ж виявляє собою Ген. Ком.? Які його завдання? Щоб відповісти на се питання, треба підійти до нього з потрібною поважністю й серйозністю. Ген. Ком.—інституція, утворена революцією на наших національним ґрунті, Ген. Ком. є та установа, яку утворили українські воляки для за-

кріплення волі нашого народу. Коли в діяльності Ген. Ком. були хиби, незорганізованість, то ті хиби пояснюють ся станом революції, яка ще не скінчилася. Ви знаєте, що в кожній революції є краса й сила, є порядок і хаос. Революція набирає краси й сили тоді, коли порядок запанує над хаосом. Практика нашої роботи показала нам наші хиби. Ми багато думали над тим, аби надати Г. К. авторитетности. Надзвичайно тяжко в наш перехідний момент творити міцну організацію (якою має бути Ген. Ком.), яка-б відповідала всім потребам нашого національного життя. Для розв'язки сього ми скликали комісію з чотирьох спеціалістів. Після довгих обговорень ми прийшли до певної згоди з сею комісією, аби надати роботі майбутнього Ген. Ком. продукційности і авторитетности, щоб надати діяльності характеру, аби вона відповідала нашим потребам. Схема організації Г. К. намічена така. Перше всього почнемо з президії, себто з того органу, який має бути найвищим законодавчим, а разом з тим регулюючим органом. Се той орган, який буде зносити ся з найвищою російською владою, буде посередником між українським військом і тою владою. Президія санкціонує всі прикази Г. К. Отже на нашу думку сей орган мусить складати ся з чотирьох членів і пятого писаря. Останній мусить бути обібраний з'їздом, бути уповноваженим ним, бо роля писаря відповідальна. Далі т. Петлюра докладно спіняєть ся на самій схемі — діяграмі. Комітет має складати ся з восьми відділів, з яких кожний веде свою окрему працю, висунуту розвитком нашого життя.

Одділи такі:

1. Агітаційно-просвітний і організаційний. Се щодо загальних завдань. Далі йдуть одділи з чисто військовими завданнями.

2. Інспекторський. Сей одділ має вести реєстрацію, себто реєстр особистого складу, працю, звязану з новобранцями, вести реєстр всіх Українців по округах Росії. Питання—скільки нас й де ми — важне питання. Сей одділ має також дбати про перевод окремих військових одиниць (вже затверджених), організувати українські роздільні пункти, реєструвати народну міліцію—вільне козацтво.

3. Мобілізаційний, а до нього прилучаєть ся одділ воен. повідомлень.

Сей одділ мусить зайняти ся дуже важною справою — справою демобілізації. Чи довго ще буде тягти ся війна, чи ні, а вже час готувати ся до демобілізації. Я вже казав в своєму першому докладі, що через наші поля посунуть після замирення маси війська; отже треба заздалегідь подбати, аби наш край не був зруйнований. А хто може й буде найкраще боронити добробут України, як не ми самі? Ясно, що головною задачею сього відділу є заходи, аби в першу чергу увільнено тих людей, що живуть в місцевостях, найблизших до фронту.

Виходячи з потреб, при сьому відділі мусить бути три секції: а) демобілізаційна, б) воен. повідомлень і в) топографічна.

4. Муштровий або строевий.

5. Комісія спеціальних служб секції: а) кавалерійська, б) піхотна, в) артилерійська, г) інженерська і д) авіаційна. В сю комісію спеціалісти мають входити головним чином консультантами.

6. Санітарно-медичний з ветеринарною секцією. Сей одділ мусить наглядати за сан.-медичним життям наших воляків. Длятого він мусить вести реєстр всіх шпиталів, лазаретів, і т. ин., стежити за евакуацією хворих Українців.

7. Канцелярія Комітету. Сей одділ провадить всю канцелярську і господарську справу. Йому підлягає комендант при Ген. К., який реєструє всіх українських офіцерів і солдатів, що перебувають проїздом у Києві. Сі останні мусять з'являти ся в Г. К., брати інструкції, доручення, літературу, давати інформації і т. ин.

Нарешті останній одділ є — 8. правно-консультаційний. Сей одділ складатиметь ся з юристів. Можливо, що наші права будуть рос. центр. організаціями і органами нарушувати ся. Через те являєть ся необхідність сього одділу.

Далі, на нашу думку, І. К. мусить мати найменше трьох представників в російськ. ген. штабі. Се конче потрібно, бо нам прийдесть ся бути в постійних зносинах з найвищою властю. Неменше ніж двох представників при ставці, по одному при кожному штабі всіх фронтів, по одному при округах, 1-го при штабі Кубанського війська і по одному при штабах двох флот—скрізь треба мати своїх людей.

Таким чином в склад І. К. має увійти найменше 40 люда. Така наша схема конструкторів І. К. Робота, як я вже казав, велика і відповідальна. Через те ми увесь час дбали, аби надати нашому органу строїности і льогічности.

Вибирати треба людей, добре ознайомих з військовою справою. На сьому доклад закінчуєть ся.

Йдуть запитання. Прохає слова член технічної (консультативної) комісії ген. Кондратович. Можливо, що тут терев вас не знайдесть ся потрібних нам 40 фаховців. Тому наша комісія ухвалила запропонувати зїздові надати право І. К. $\frac{1}{3}$ її складу обірати самому. Але потрібно додержувати перейняте справ. Тому ми постановили запропонувати вам увести в новий склад І. К. три чверти старого. В такім разі прийдесть ся з 17-ти теперішніх членів виключити п'ятьох. Решту членів ви вибираєть тут. Приймаєть ся пропозиція припинити балачки, дати слово за і проти схеми І. К. і приступити до голосовання над ними. Капітан Сливинський висловлюєть ся за, але з великими оговорками. І. К. на його думку є лише технічна організація. Політичні директиви І. К. одержує від Ц. Р. Але тому, що революція розвиваєть ся, то може стати ся так, що демократичний принцип побідить військовий принцип, а від сього справа може постраждати. Дятого, щоб робота була продуктивною, провадилась швидко—по військовому, потрібний принцип „єдиновластия“. Подивіть ся, — патетично вигукує промовець з аксельбантами, — у Росіян один Керенський стоїть на чолі військової справи! В Ген. Ком. всіма ділами мають завідувати цілих п'ять людей з однаковими правами. Виходячи з сього, ми повинні признати нашу схему нецілком влучною, але... прийняти її ми мусимо, щоб забезпечити в військовій організації демократичний принцип. Инакше українська демократія буде вести проти І. К. агітацію, яко проти князів і военно-бюрократичної організації. Мій конкретний додаток: надати право І. К. міняти внутрішній розпорядок, розширити право І. К. і кооптувати до 20 людей.

Слово проти схеми в цілому говорить салдат. Тут велике значіння надаєть ся агітаційно-просвітному одділу. Значить І. К. буде мати в своїх руках велику політичну силу. А коли так, то й доля всього укр. народу буде у нього в руках. Сього не повинно бути!

На се дає поясненне т. Петлюра. Задачі агіт.-просв. одділу обмежені. Він буде перекладати військові підручники, редагувати „Військовий Вістник“ і ширити не спеціальну військ. лише літературу, а й соціалістичну. Ніякої незалежної політики ми робити не будемо. Гарантією тому служити те, що весь І. К. входить в склад Ц. Р., себто підлягає їй.

Принципіальна схема ухвалюєть ся одноголосно. Голосують над пропозицією збільшити число кооптованих членів.

Прийнято, що І. К. має право кооптувати стільки, скільки визнає потрібним, але правом рішачого голосу користують ся згідно з схемою лише 13 з них. Отже дійсних членів І. К. має бути 40 люда. Із них кооптованих І. К.-ом з рішачим голосом 13 душ. Лишаєть ся виборних 27. В число їх входить 12 членів теперішнього І. К., значить, зїзд вибирає споміж себе сьогоня 15 душ.

Під час обговорення на кону з'являєть ся проф. М. Грушевський, якого зїзд зустрічає рясними оплесками. Починають ся з приводу виборів дебати. Всі промовці по більшості спиняють ся на деталях. Кілька бесідників підтримують пропозицію, щоб не виключати цілим зїздом таємним голосуванням п'яти душ з теперішнього складу І. К., а передати се на порішення самому Комітетові. Мотив той, що Комітетові більше відомо, хто з його членів не приймав дої участі в його роботі й тому не являєть ся корисним. Т.

Петлюра пояснює, що І. К. не має ні морального, ні фактичного на се права. Голова Вратновський-Сивошапка нагадує, що пропозицію виключити 5 членів подала технічно-консультативна комісія з ген. Кондратовичем на чолі. Не дивлячись на се, багато з делегатів настоює, аби І. К. сказав зїздові, хто з його членів не приймав участі в загальній роботі. Инакше виключеними можуть бути потрібні нам товариші. Питанне се лишаєть ся відкритим.

Вносить ся пропозиція відкласти вибори до І. К. на вечір, а зараз вислухати доклад з приводу виборів до Ради військових депутатів. Зїзд пристає на таку пропозицію. Доклад робить Полозов. Після докладу йдуть запитання. М. Грушевський дає поясненне з приводу ролі майбутньої Ради військ. депутатів. Після того проєкт Ради приймаєть ся. Разом з тим забезпечено право, в звязку з вимогами життя, міняти окремі пункти. В 2 $\frac{1}{2}$ години раніше засіданне закінчуєть ся. Перерва, під час якої мають бути окремі наради с.-д., с.-р., окремих армій і частей, протягаєть ся до 7 години вечера.

Резолюції.

I.

„Всеукраїнський Військовий Зїзд в справі переведення підвалин автономії України в життє уважає необхідним пропонувати Центральній Раді яко мога скорше скликати територіальні збори для порозуміння з національними меншостями і розгляду проєкту статуту автономії України“.

II.

„Всеукраїнський Військовий Зїзд в земельнім питанню на Україні цілком приєднує свій голос до постанов про земельну справу Всеукраїнського Селянського Зїзду, що відбув ся 28 травня—2 червня сього року у Києві, і всіма засобами буде підтримувати його постанови“.

III.

„Підтримуючи постанови 1-го Українського Військового Зїзду про українізацію війська, зїзд доручає Укр. Військ. Ген. Ком. як найскорше розробити детальний план українізації війська і ужити всіх заходів для негайного проведення його в життє“.

Наказ делегатам від 26-го пішого запасного полку на всеукраїнський військовий зїзд у Києві 4—9 червня с. р.

Ми, Українці 26 пішого запасного полку, на зібранні 31 травня 1917 року ухвалили такі постанови:

I.

1. Гаряче вітати Центральну Українську Раду, визнаючи її Тимчасовим Урядом України, який один компетентний й правосильний рішати всі справи, що торкають ся України, до скликання Українського Союму.

2. Зважаючи на те, що російська держава склала ся з різних національних частей, які мають свої культурні, економічні й історичні особливости, визнати, що єдино можливою формою державного устрою Росії надалі може бути тільки федерація вільних демократичних республік з забезпеченням прав національних меншостей.

3. Вимагати від тимчасового російського уряду негайного оголошення державного акту, подібного до Польщі та Фінляндії, про права України на широку національно-територіальну автономію, а зараз зеднати українські губернії в одну спільну країну з красивим комісаром і Краєвою Радою, якою зараз признаємо Центральну Українську Раду.

4. Вимагати від тимчасового російського уряду, щоб за Україною негайно визнано право мати в російськ. уряді — міністра по справах України, якого має призначити Центральна Українська Рада.

5. Зважаючи на те, що після війни при розмежуванні земель повинно рахувати ся з волею пограничної людности, вимагати від тимчасового російського уряду, щоб він порозумів ся з іншими державами, аби на мировім конгресі забезпечено місце для представника України.

6. Протестувати проти примусового прилучення Холмщини до Польщі.

II.

7. Військо повинно бути надалі переорганізоване на національно-територіальним принципі.

8. Всіх Українців у війську тепер треба виділити в українські полки в тилу обовязково, а на фронті по можливості постільки, поскільки се не буде шкодити бойовій здатности армії. Українізація війська підійме дисципліну і дух, які підупали.

9. Бажано, щоб українські запасні полки стояли на території України.

10. Перевести українізацію армії і надалі керувати сею армією, коли армія не буде скасована по всіх державах, повинен Український Військовий Генеральний Комітет, якому з казни мусять видавати ся потрібні кошти.

III.

11. Земля на Україні переходить без викупу до Українського Національного Фонду, яким завідує Український Сойм. Користувати ся землею мають право ті, хто на ній працює без наймитів.

12. Фабрично-заводські підприємства й будинки так само переходять до Національного Фонду і передають ся перші робітникам, — другі містам.

IV.

13. Школи всіх типів на Україні від найнижчої до найвищої повинні стати українськими. В низших школах з початку наступного шкільного року навчання українською мовою повинно перевести ся обовязково, а в середніх та вищих по можливості. Російська мова є обовязкова яко державна мова.

V.

14. Церква на Україні повинна бути незалежною від російської (автокефалія). Служба повинна правити ся українською мовою.

Голова зборів Г а ц а н ю к. Писарь Г. Л ю б ч е н к о.

Українці вояки з 24 корпусу за проголошенням автономії України.

Віче Українців 24-го корпусу 501, 503 полку й інших окремих частин, числом коло 1000 душ, обговорюючи питання про автономію України, згодились одностайно з тим, щоб Українська Рада, опираючи ся на нас, вояків, і на все свідоме українство, вимагала від тимчасового уряду негайного оголошення декларацією широкої національно-територіальної автономії України, як се вже зроблено з Польщею й Фінляндією. Ми певні, що така декларація задовольнить усіх вірних синів російської України, а в Галичині зорганізовані Українці зрозуміють, що тимчасовий російський уряд не йде старим шляхом централізму.

Голова віча, підпоручник Г о л о в ч е н к о. Голова Військової Громади 24-го корпусу, єфрейтор С и д о р я н с ь к и й. (Робітнича Газета).

Північно-західна Україна.

(Продовження)*].

5. Рільництво й годівля домашніх звірят.

Немалий інтерес для нас має також питання про національну приналежність земельних власників у тій групі. Звичайно Поляки опирають свої претенсії на українські землі на тім, що хоч число польського населення на Україні дуже не-

вече, все-ж-таки значний відсоток землі знаходиться в польських руках. Польські денники при тій нагоді безнастанно говорять, що в українських областях більша половина, а то й три четвертини всієї землі належать до посідачів польської народности. Що серед дворян-дідичів на правобічній Україні є чимало Поляків, зого ніхто не стане оспорювати, се наслідок давніх політичних обставин з часів приналежности до польської держави. Але польський елемент зовсім не грає тут такої ролі, яку йому приписують. Баламутство виходить вже через те, що — свідомо, чи несвідомо — ігнорується офіційний поділ земель на три групи й відносини в групі приватних посідачів переносить ся на цілу земельну власність. Для вияснення справи наводимо статистичні обчислення з 1909 р., подані в польській публікації: Krzyżanowski i Kumaniecki, Statystyka Polski.

Губернія	Відсоток польської власности в групі приватн. земель	Вартість польської власности у відношенню до інших (крім Жидів)
Городненська	43·12	8·6
Минська	49· 5	29·2
Волинська	45· 7	27·3
Холмська	74· 6*	?

Таким чином тільки на самім етнографічнім пограниччю, в одній Холмщині, відсоток землі, котра знаходиться в польських руках, досягає $\frac{3}{4}$ всієї виділеної у групі приватної земельної власности. В трьох інших областях північно-західної України польська посілість не досягає навіть половини простору земель тої групи. Але практичне значіння має не так сам простір, як справжня вартість посіданої землі. Урожайна і старанно управлена рілля дає зовсім іншу економічну силу ніж піскові видми, багновища й підзоли. З огляду на се для оцінки економічного становища Поляків у групі приватної земельної власности рішачуче значіння мають числа, наведені нами в другім рядку. Для Холмщини не маємо на жаль даних про відсоткову вартість польських ґрунтів; але коли навіть приймемо, що вона рівна відсоткови простору, то й тоді вартість польської власности у відношенню всієї іншої (крім жидівської) власности в групі приватних посідачів винесе 34·9% або мало-що більше ніж третину.

Зовсім інший образ вийде, коли розглянути відношення польської земельної посілости до цілого простору земель, беручи під увагу всі три групи земельної посілости. Про простір польських надільних ґрунтів не маємо даних, але він, з виїмкою Холмщини, всюди зовсім мізерний, куди менше ніж відсоток населення; його можна в найліпшій разі прийняти за половину відсотку населення, допускаючи притім можливість помилки на 1—2% в один або другий бік. Землі першої групи (державні, надільні й т. ин.) всі в непольських руках. Маючи отсе на увазі, легко обрахувати, що властивий відсоток польської земельної посілости виносить:

в городненській губернії	18·6%
„ минській	12·3%
„ волинській	23·7%
„ холмській	35·4%

Як бачимо, і в самій Холмщині сума польської земельної посілости далеко не доходить до половини всієї землі. В трьох інших областях північно-західної України вона виносить менше ніж четвертину, в минській губернії ледви восьмину.

Третя група земельної посілости се т. зв. надільна земля, значить, та, котра припала мужикам яко наділ при освободженню з кріпацтва в 1861 р. Таким чином се корінна мужицька земля. Щоб дати загальний образ мужицького стану посідання, зведемо тут мужицьку землю всіх категорій, не тільки надільну, але й з інших груп посідачів.

	Г у б е р н і ї :			
	Мужицька посілість:	Городнен.	Минська	Волинська
1. Надільна, гектарів	1,653.709	2,121.132	2,505.728	750.511
відсоток	86·1%	80·1%	89·0%	85·6%
2. Особиста власність:				
гектарів	124.601	154.551	171.677	126.520

*] Пор. чч. 142, 143, 145, 148 і 149.

* На підставі даних у звітженню Чіхачова.

3. Власність мужицьких товариств, гект.	16.487	5.561	19.933	—
4. Власність мужицьк. стоваришень, гект.	123.956	367.696	119.231	—
5. Власність мужицько-міщанських стоваришень, гектарів	277	106	—	—
Разом всеї мужицьк. власности, гектар.	1.919.030	2.649.046	2.816.569	877.031

З того зіставлення виходить, що відношення простору мужицької землі до простору земельної посілости інших суспільних верств на нашій області дуже неоднакове. Найліпше представляє ся справа в Холмщині, де мужицькі ґрунти становлять 64·9% всеї землі, але ті дані зібрані в 1909 р., отже вже по виданню закону з 9 листопада 1906 р., причім Холмщина стояла все під особливою опікою „Крестьянського Поземельного Банка“. Корисно укладають ся відносини в городненській губернії, де мужицька посілость становить 53·7% всеї землі, супроти 24·1% дворянської. У волинській губернії 44·1% мужицької землі, 35·4% дворянської. Найгірше поставлені мужики в минській губернії, де не мають навіть третини землі (30·3%), міжтим коли дворянам належить більше ніж половина (50·4%). Загалом на північно-західній Україні мужицька посілость виносить 41·4%, отже менше ніж половину всеї землі. В Галичині простір т. зв. рустикальних земель виносив у 1902 р. 4,933.000 гектарів, себто 62·8% цілої поверхні; але не вся рустикальна земля належить справді до мужиків.

Головною підставою економічного побуту мужиків у російській державі — се надільна земля. В північній-західній Україні вона виносить 80—89% всеї мужицької землі. Наділи, котрі припали на долю мужиків при освободженню в 1861 р., були далеко нерівні, залежні не тільки від доброти землі, але й від приналежності кріпаків до поодиноких ґруп земельних посідачів. Найліпше забезпечено землею мужиків на державних ґрунтах: вони дістали пересічно по 7·3 гектара на кожду ревізьку душу. На удільних землях пайка виносила в середнім 5·2 гектара, на дідичівських по 3·5 гектара, отже менше ніж половину державного наділу. Треба додати, що мужики при освободженню не дістали всеї тої землі, котрою користували ся за часів кріпацтва; часть її зостала ся в руках дідичів, уділу й держави. Освободженим прийшло ся господарювати на менших пайках і ще платити величезні суми викупоної плати. Крім того закон дозволяв дідичам давати мужикам надільну землю безплатно, коли мужик вдоволяв ся $\frac{1}{4}$ звичайного паю. Сим правом користувало ся чимало дідичів, творячи таким чином зараже на початку вольної доби класу мужиків, недостаточно забезпечених землею. Вкінці двірська служба зовсім не дістала наділів і попала відразу в положення сільського безземельного пролетаріату.

З протягом часу відносини все погіршали ся. Розмноження населення серед мужицької верстви йшло куди швидше ніж прикупка нової землі. Наслідком того щораз більше дроблення земель, а зарозом чисельний зріст безземельних пролетарів. Як представляла ся справа в 1905 р., показує отся таблиця:

Губернія:	Простір надільної землі, гектарів:	Число господарств:	На 1 господарство приходить гектарів
1. Городненська	1,653.709	91.700	18·0
2. Минська	2,121.132	213.900	9·9
3. Волинська	2,505.728	292.400	8·5
4. Холмська (в 1909 р.)	750.511	119.130	6·3

Сї дані стануть яснійші, коли скажемо, що в звичайній господарській сімї буває 2—3 давні ревізькі душі, бо дорослі сини, навіть подруживши ся, звичайно ведуть спільне господарство з батьком. До того ще треба тямити, що тут не взято під увагу безземельних, число котрих напр. в одній Холмщині (в селах і посадах) доходить до показної висоти 139.672 душ, себто 13·9% всього сільського й посадського населення.

Але пересічні дані ще не дають докладного поняття про фактичний розділ мужицької землі на господарства різної вели-

кости та про відношенне поодиноких ґруп великости до себе. Се слідно щойно з отсього зіставлення.

Губернії	Число господарств великости					
	менше 1 дес (1'09ha)	1—3 дес. (1'09-3'3ha)	3—5 дес. (3'3-5'5ha)	5—7 дес. (5'5-7'6ha)	7—10 дес. (7'6-11ha)	більше ніж 10 д. (11 ha)
Городненська	2700	700	800	1800	7700	78000
відсоток	2·9%	0·8%	0·9%	1·9%	8·4%	85·1%
Минська	0	1900	24400	60500	71800	55300
відсоток	0·9%	0·9%	11·4%	28·3%	33·6%	25·8%
Волинська	1500	6700	71400	78500	69200	65100
відсоток	0·9%	2·3%	24·4%	26·8%	23·7%	22·3%

Для Холмщини дат нема, тому прийдець ся нам заступити їх бодай відсотковими даними про люблинську й сідлецьку губернії, причім у статистичних виказах і категорії великости дещо відмінно розділені.

Губернія	Відсоток господарств великости:			
	менше 1½ дес. (1'64ha)	1½-7½ дес. (1'64-8'55ha)	7½-10 дес. (8'55-11ha)	більше ніж 10 дес. (11ha)
Люблинська	10·9%	77·0%	6·7%	5·4%
Сідлецька	9·8%	68·8%	9·9%	11·5%

Звичайно мужицькі господарства ділять на 1. середні, де хоч сам власник з родиною також працюють у полі, але та праця не вистарчає і тому він мусить послугувати ся також наємною працею і продукує більше, ніж спотребує; 2. малі, де власник з родиною самі обробляють землю і де земля може ще від біди їх вижити; 3. дрібні, де робота коло господарства не зуживає вповні сил цілої родини, ані не дає їм повного утримання. Само собою зрозуміле, що границя між тими трьома родами мужицьких господарств не може бути різка, ані всюди однакова. Вона залежить від якости ґрунту, інтенсивности й роду управи, умов збуту і т. ин. Беручи всі ті умови на увагу, ми уважаємо за середні ті мужицькі господарства, що мають більше ніж 11 гектарів (10 десятин) землі, за малі господарства від 3·3 до 11 гектарів (3—10 десятин), за дрібні господарства менші ніж 3·3 гектари (3 десятини).

Тепер розгляньмо вище наведені дані. Найліпше представляє ся справа на Підляшю (городненська ґуб.), де 85·1% господарств приходить ся прирахувати до середніх, 11·2% до малих, а тільки 3·7% до дрібних, несамостійних. Правда, тут же треба зробити застереження, що Підляшє лежить в області найменше урожайних ґрунтів, у полосі підзол. На другім місці кладемо Волинь з 22·3% середніх, 74·9% малих і 2·8% дрібних мужицьких господарств. На третім Поліссє (минська ґуб.) з 25·8% середніх, 73·3% малих і 0·9% дрібних господарств; тут чисельно справа виглядає навіть дещо ліпше ніж на Волині, але якість ґрунтів стоїть куди низше. Для Холмщини, з огляду на відмінне угрупування господарств у статистичних виказах, прийдець ся пересунути границю між малим і дрібним господарством на 1½ десятини (1·64 гектара), що одначе не спричинить більшої різниці ніж на 2·3%. В південній Холмщині (люблинська ґуб.) середніх господарств виходить 5·4%, малих 83·7%, дрібних 10·0%, в північній (сідлецька ґуб.) середніх 11·5%, малих 78·7%, дрібних 9·8%. Узвзявши під увагу, що північна Холмщина має малоурожайну землю, подібну, як південна городненська губернія, прийдець ся економічне положення мужиків у сій області признати за найскрутнійше.

Пригадуємо, що ми всюди брали на увагу саму надільну землю, без уваги на пізнійше прикуплені ґрунти, бо про розділ сеї останньої на категорії господарств нема потрібних дат. Не зважаючи на се, наведені відсоткові числа можна уважати за зовсім реальний образ відносин, бо — як вище показано — надільні землі становлять 80—90% всеї мужицької посілости, отже пізнійше придбані землі грають відносно дуже незначну ролю.

В Галичині роздроблення мужицької землі поступило куди дальше ніж в північно-західній Україні під російським пануванням. На се вказує вже хочби се, що Галичина має значно густіше населення, а не зважаючи на се, відсоток населення, що живе з хліборобства, тут навіть дещо вищий. Подрібний образ розділу земельної посілости подають ось які дані з 1902 р.

Область	Відсоток господарств великості :					
	менше 0,5 га.	0,5—1 га.	1—2 га.	2—5 га.	5—10 га.	більше ніж 10 га
Ціла Галичина	6,9%	12,4%	23,3%	37,5%	15,0%	5,4%
Західна Галичина	7,4%	11,7%	22,5%	37,5%	15,5%	5,7%
Східна Галичина	6,5%	12,6%	23,5%	37,2%	14,4%	4,9%

Як бачимо, ріжниця у відношенні господарств різної великості між польською і українською частию краю дуже невеличкі; все-ж-таки роздроблення в українській часті ще дещо більше ніж у західній. Коли за границю між дрібним і малим господарством, з огляду на дещо більшу інтенсивність управи й кращі відносини збуту, покласти за Буяком на 2 гектари (замість 3,3 гект., як у північно-західній Україні), все-таки відсоток дрібних господарств у східній Галичині вийде на 42,6%, малих на 51,6%, середніх тільки на 4,9%. Значить, майже половину всіх господарств треба прирахувати до категорії несамостійних, які не в силі вижити своїх власників. В порівнянні до того навіть відносини в північній Холмщині являють ся ще дуже корисними.

Тепер переходимо до огляду ріллярної продукції, до в'яснення питання, які земельні плоди та в якій кількості дає ліборобство на території північно-західної України й наскільки вони покривають запотребування місцевого населення. Ізза обмеженого об'єму нашої розвідки збираємо всі групи земельної посійності в одно, хоча порівнянне управи та продуктивності мужицьких, дідичівських і державно-удільних земель було-б безперечно також доволі інтересне.

Продукція поодиноких родів збіжжя представляєть ся на нашій території ось як:

Губернії	Пшениця			Жито		
	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.
Городненська	24,5	216.693	8,8	416,8	3,116.873	7,5
Минська	32,2	260.416	8,1	634,5	4,236.464	6,7
Волинська	275,2	2,725.155	9,9	625,0	5,182.515	8,3
Люблинська	105,0	1,281.890	12,2	227,8	2,235.271	9,8
Сідлецька	42,9	470.975	10,9	250,7	2,168.605	8,6
Разом	479,8	4,955.129	10,3	2154,8	16,939.728	8,0

Губернії	Ячмінь			Овес		
	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.
Городненська	53,2	399.586	7,5	182,9	1,244.563	6,8
Минська	109,0	845.354	8,0	270,1	2,077.400	7,7
Волинська	185,4	1,679.196	9,1	435,0	3,984.101	9,1
Люблинська	99,0	1,187.196	12,0	170,3	1,662.648	9,8
Сідлецька	28,7	282.179	9,8	130,8	1,119.858	8,6
Разом	475,3	4,393.511	9,2	1189,1	10,088.570	8,5

Губернії	Гречка			Просо		
	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.
Городненська	32,7	139.023	4,3	2,2	13.907	6,3
Минська	78,3	339.775	4,3	14,0	98.187	7,0
Волинська	131,2	867.478	6,6	39,7	432.550	10,9
Люблинська	34,0	258.234	7,3	10,2	126.362	12,4
Сідлецька	14,1	91.217	6,5	5,7	60.024	10,5
Разом	290,3	1,695.727	5,9	71,8	731.028	10,2

Губернії	Горох і сочевиця			Бульба		
	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.
Городненська	18,3	125.270	6,9	117,1	7,345.710	62,7
Минська	19,4	139.166	7,2	196,4	13,758.125	70,1
Волинська	47,7	2,429.396	9,4	150,7	11,588.306	76,9
Люблинська	15,8	143.077	9,1	111,4	13,339.284	119,7
Сідлецька	14,9	131.728	8,9	107,8	10,023.746	93,0
Разом	116,1	988.636	8,5	683,4	56,055.171	82,1

Губернії	Лен			Конопля		
	Засіяний простір т. гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано сім'я волокна	Зібрано сім'я волок.	Засіяний простір т. гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано сім'я волокна	Зібрано сім'я волок.
Городн.	11,0	59,335	56.170	5,4	5,1	4,5
Минськ.	24,6	130.872	153.586	5,3	6,2	6,2
Волин.	10,6	61.615	65.288	6,0	6,2	7,6
Любл.	4,6	30.914	31.240	6,7	6,8	8,2
Сідлец.	5,2	32.374	29.143	6,2	5,6	5,6
Разом	56,0	31.511	335.427	5,6	6,0	7,2

Губернії	Цукрові буряки			Тютюн		
	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Зібрано метр. сотн.	Засіяний простір тисяч гект.	Сер. збір за 31 гект. р. 1907—11 зібрано метр. сотн.	Зібрано метр. сотн.
Городненська	—	—	—	4,4	87,0	20,0
Минська	—	—	—	—	—	—
Волинська	33,4	4,491.304	134,5	320,0	3941,6	12,3
Люблинська	16,6	3,233.358	194,8	—	—	—
Сідлецька	—	—	—	—	—	—
Разом	50,0	7,724.662	154,5	324,4	4028,6	12,4

Отсі таблиці дають наглядний образ головних родів ріллярної продукції північно-західної України. Як вже кілька разів попередю, так і тепер ізза нестачі даних про поодинокі повітні частини губерній ми муслі брати дані для цілих губерній, хоч вони не в цілості належать до української області. Так само нестача окремих даних для Холмщини спонукала нас послугувати ся числами для люблинської і сідлецької губерній, з котрих Холмщину виділено. Таке мимовільне розширення території дослідів зовсім не зіпсує образу, який ми задумали дати, бо-ж і головну роль гратимуть не абсолютні, лишень відносні числа. Нестача статистичних звідомлень про збір льну, конопель, цукрових буряків і тютюну за останні роки спонукала нас при обрахованню п'ятилітньої пересічки збору взяти за підставу роки 1907—11, хоч для інших збіжжя дати також і з років 1912—14.

Дані про пересічний збір з одного гектару поля показують нам, що всі управлювані рослини, з виімкою одного гороху, найбагатший плід приносять в люблинській губернії, отже в південній Холмщині. Це потверджує то, що ми вище сказали про родючість землі. Крім того тут, на західнім границю України, помітна більша інтенсивність господарства, котра спричинює, що й в північній Холмщині (сідлецької губ.), не зважаючи на переважно лихий ґрунт, ріллярство дає зовсім вдоволюючі висліди та що вона під оглядом врожаю головних артикулів ріллярства: пшениці, жита, ячменю і бульби, слідкує зараз за люблинською губернією. На третім, що до деяких продуктів навіть на другім місці, приходять ся покласти Волинь, де чорноземний південь накладає нестачі пісної північної часті. Найслабші успіхи дає ріллярство на Підляшю й Полісію, причім при поодиноких родах управлюваних рослин помітні деякі ріжниця. Управа пшениці, жита та гречки, себто головних засобів людської поживи, дає найгірші висліди в минській, управа інших ріллярних рослин в городненській губернії.

Зрештою щодо врожайності північно-західна Україна займає в російській державі чільне місце. Для порівняння наводимо дані з того самого п'ятиліття про пересічний врожай в трьох найплодовитших губерніях чорноземної полоси.

Губернії	Пересічний врожай з 1 гектара рілі метр. сотн.					
	пшениці	жита	ячменю	віса	гречки	проса
Подільська	9,0	9,7	11,0	11,2	8,2	10,2
Орловська	10,9	7,8	6,1	7,7	3,8	7,8
Рязанська	10,5	8,7	9,1	8,6	3,8	7,8

(Далі буде). *Миرون Кордуба.*

Вісти.

Всеросійській зїзд народніх соціалістів про національну справу. В „Виржевях Вїдомостях“ з 4 липня н. ст. находимо згадку про засіданне зїзду народніх соціалістів, присвячене обговоренню справи державного ладу Росії й національній справі. Референт Марголін висловив ся за установленнем в Росії демократичної федеративної

республіки при широкій децентралізації управи в інтересах усіх національностей, що заселяють Росію. Референт уважав конче потрібним заведення краю і національно-краєвої автономії з забезпеченням прав національних меншостей. Голова зїзду В. Мякотін запропонував утворити окремий орган, який забезпечував би інтереси окремих областей і народів. Сей орган запропоновано назвати „верховним федеративним судом“. Зїзд поручив президії виробити резолюцію, що випливала-б із тез реферату Марголіна, згідно з поправкою Мякотіна. В національній справі реферати предложили нар. соц. Саліковський і трудовик Шаскольський. Саліковський у своїм рефераті зазначив, що права національних меншостей в областях зі змішаним населенням конче потрібно закріпити в основнім законі. Цілий ряд бесідників з Мякотіном на чолі заявляли, що не можна допустити до положення, яке витворюється у звязку з відокремленням Фінляндії. Коли сей принцип візьме гору, Фінляндія передовсім зажадає забрати російські війська й очевидно настоюватиме на тім, щоб їй дано міжнародні гарантії недоторканости. Такі самі домагання можуть предложити й інші територіяльні одиниці, що входять у склад Росії. Але як при таких умовах оборонити державу від удару зовні? Домагають ся свого всі національности, зовсім не інтересуючи ся тим, що Росія позбавляється через то всякої гарантії для свого дальшого державного існування. Категорично полемізуючи з сепаратистичними змаганнями, Мякотін зазначив, що границею національних жадань може бути федерація. Такого погляду, як Мякотін, були майже всі члени зїзду.

Зїзд російських соціалістів-революціонерів про національну справу. „Кіевская Мысль“ з 19 червня н. ст. доносить з Москви, що на зїзді соц.-революціонерів прийнято резолюцію в національній справі. Відкидаючи войовничий імперіалізм так само, як космополітизм, зїзд признав, що одиноким способом розв'язки національної справи є право нації на самоозначення. Зїзд висловив ся за федеративною республікою і признав право окремих націй на творення областей з територіяльно-національною автономією в розмірі етнографічних границь і реального розселення. Зїзд обстоював рівноправність мови та принцип пропорціональної участі у спільнім бюджеті на потреби національно-автономних громад національних меншостей.

Козацька програма. „Кіевская Мысль“ подає за „Извѣстіями Петроградскаго Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ“ цікаву програму козацької партії, вироблену козацькою фракцією при раді виборних одної армії. В сій програмі між иншим говорить ся, що всіма справами кожного козацького війська повноправно управляє військова рада, вибрана козацьким населенням. До військової ради належить видавання місцевих законів, завідування державними та промисловими підприємствами, управа кооперативами, установлення монополію, мит, залізничних і інших концесій. Військові козацькі часті за дозволом військової ради можна ужити для здавлення внутрішніх народніх розрухів у Росії. Автори програми говорять про утворення вільного козацтва поруч зі свобідною Фінляндією та свобідною Україною, яка народжується ся.

Про положення на Україні принесла велику передовицю „Nowa Reforma“ в ч. 332 з 20 липня. Зазначено тут, що події на Україні „свідчать про велику силу українського руху, а також і про значну політичну інтелігенцію сил, що ним проводять“. Щодо тимчасового правительства — воно, „права, не сповняє головного домагання Української Ради та не проголошує автономії України, відкладаючи се до Установчих Зборів у надії, що вони ніколи не згодять ся на таку автономію, але тим не менше посередно воно признає вже адміністраційну окремішність українських територій, пристаючи на утворення Генерального Комісаріяту для України“. Подавши відому нам з попереднього числа телеграму стокгольмського кореспондента берлінської „Vossische Zeitung“ про „Воскресення України“, пише „Nowa Reforma“: „Ступінь швидкості й інтенсивність українського руху дивують певно самих Українців. Сей нагдий вибух такої сильної національної самосвідомости й такої збірної енергії се також без сумніву зовсім небувадий феномен.

Не пересуджуючи дальшого розвитку подій, треба признати, що стало ся вже багато річей, яких не можна ні відкликати ні відвернути. Деякі інформатори приписують швидкість пробудження сеї національної самосвідомости фактови енергічної спільної праці галицьких Українців, котрих царське правительство на своє нещастє повивозило з Галичини й поселило у Київ. Тут поодержували вони різні посади по банках, земствах і т. д. і через близько два роки мали широку можливість провадити інтенсивну пропаганду, котра дала такі нечувани наслідки“ (Що що така пересада? Ред.). Зазначивши далі зукраїнщення адміністрації в зайнятій Галичині й Буковині й ліберальне та справедливе становище Української Центральної Ради до інших народностей на Україні, кінчить часопись: „Як розвинеть ся все, тяжко передбачити. В кождім разі певне те, що українська справа в Росії виросла нагло на принципіальну й засадничу, сяка чи така розв'язка котрої рїшатиме про долю цілої величезної російської держави. Бо мусить ся ту долю рїшаючо вплинути остаточне уложення відношення України до решти російської держави, України, що замикає доступ до одинокого теплового моря, що посідає 70% продукції камінного вугля цілої Росії, що продукує половину цілого її збіжжєвого засобу. Росія може стратити кожду иншу свою територію. Може обійти ся від біди нетільки без Польщі, Фінляндії, надбалтійських провінцій, але навіть без Закавказького краю й самого Кавказу, також східного Сибіру. Все ще лишить ся тоді Росія велика та здатна до державного життя. Одначе утрата України се для Росії поворот до великого московського князівства, то нагле скочення на рівень другорядної середконтинентальної держави. Тому й не можна дурити себе щодо того, що великоруський державний змісл ніколи не погодить ся з утратою України, але старатиметь ся забезпечити її приналежність залежно від обставин — або силою або уступками. Сьогодні переважають уступки“.

Зїзд українських Поляків. Як доносить „Р. В.“ з 3/VIII н. ст. з Києва під датою 2/VII, відкрив ся там польський зїзд. Прибуло 434 делегатів польських організацій на Україні. Голова польської окружної Ради Бартошевич, відкриваючи зїзд, вказав на те, що „край повинен бути нашою вітчизною, а ми його вірними синами“. Головою зїзду вибрано представника консервативних елементів, землевласника графа Здислава Грохольського.

Дейч вважає домагання автономії України передчасним! Відомий російський с. д. Дейч, з роду Українець, як доносить „Кіевская Мысль“ з 19 червня н. ст., на концерті-вічу у Купецьким саді у Києві виступив з промовою, в якій між иншим сказав, що Київ його рідний город, де він учив ся, служив і сидів у тюрмі. Тепер в ріднім городі він як собі свідобний розжаний переживає хвилююче почування щастя і сих мінут не переміняє ні за які багатства світа. Але його радість затемнює сумне явище (?), ненормальні (!) форми українського руху. Сам Киянин і Українець, він стоїть за національним самоозначенням, за автономією України, але проба розв'язати справу зараз вносить незгоду в загальну справу революції, треба конче зачекати до Установчих Зборів.—Се пісня, спільна всім Росіянам, а спеціально зросійшеним Українцям, але вони її скоро перестануть співати. Непереможний народній рух заглушить голос народніх відступників.

Українські відступники проти домагань Української Центральної Ради. Російські часописи доносять, що у противагу делегації Української Центральної Ради, яка їздила до Петрограда, виїхала туди контрукраїнська делегація „югоросів“ і російського Торговельно-промислового Товариства.

Справа оподаткування на українські ціли. „Русская Воля“ подає таку телеграму: Рада пояснила, що оподаткування не є державним податком, а національним, який має спеціальне значіння: добути автономію України й землю для свого народу. Великість податку 10 коп. від десятини на пів року. Податок збирають волосні комітети й відсилають до Центральної Ради.

Без санкції Української Ради не можна зносити ся з центральним правительством. На відкритім у Києві окружнім сільсько-господарським зїзді, як доносить „Русская Воля“

з 5 липня н. ст., зайшов такий інцидент: „Поставлено внаслідок вислати привітну телеграму з приводу наступу російської армії міністри війни Керенському, верховного головнокомандуючому Брусилу й командуючим арміями. Сю пропозицію стрінено бурею сплесків. Українець Федоренко заявив, що без санкції Центральної Української Ради не можна зносити сяз центральним правительством і привітну телеграму треба переслати через Раду. Підняв ся шум, крики, протести. Вислати телеграми безпосередню А. Керенському, Брусилу й ин. ухвалено більшістю 110 голосів проти 67. Федоренко й меншість, що прилучила ся до нього, заявили, що вони обурені такою постановою зїзду й покидають залю засідання. Інцидент вилив ся в таких формах, що прийшло ся вибрати нового голову. Останньому удало ся дещо успокоїти збори й помирити сторони компромісовою ухвалою: телеграму уложити на зїзді окрема комісія і відішле її через Раду. На се всі згодили ся і зїзд приступив до дальшої праці.

Українець головою полтавських губернських земських зборів. Як доносить „Русская Воля з 5 липня н. ст. з Полтави під датою 3 липня, відкрило ся там надзвичайне губернське зібрання при відновленім на демократичних основах складі. Головою вибрано предсідателя полтавської повітової земської управи Стіньку (Українець), що користується великим авторитетом серед селян.

Українці у виконавчій комітеті всеросійської Ради роб. і садд. депутатів. Як доносять „Бирж. Вѣд.“ з 3 липня н. ст., перед закриттям засідань всеросійського зїзду рад робітничих і саддатських депутатів оголошено спис осіб, вибраних до центрального виконавчого комітету від фракцій. Спис одноголосно потвердив зїзд. Прийнято пропозицію Українців дати їм додатково 3 місця в центральному комітеті.

З Української Ради в Одесі. „У. Р.“ з 21/VI доносили з Одеси під датою 19/VI, що Український Виконавчий Комітет ухвалив резолюцію, в котрій докоряє російському правительству в центрі й на місцях за затримання розвитку демократичних змагань українського народу, наслідком чого є недовіра українських мас до російського правительства. Українські части армії не рїшають ся позіставити Рідний Край в руках правительства й тому ухляють ся від участі в маршевих ротах. Рада вимагає негайного признання правительством автономії України. — Українські й молдаванські військові части обєднали ся на ґрунті змагання до автономії.

Не російська держава, а московське царство й Україна. Як доносять „Бирж. Вѣд.“ з 27 червня н. ст., 26 червня відбуло ся засідання земельної комісії всеросійського козацького зїзду. Козаки-Українці настоювали, щоб в історичній частині резолюції в земельній справі до слів: „російська держава, московське царство“ додано слово „й Україна“. Делегат Макаренко спинив ся на історичнім умотивованню ролі козацтва на Україні, щоб комісія признала законність домагань делегатів козаків Українців про включення до резолюції в земельній справі слів „й Україна“. Проти поправки, запропонованої Українцями, голосували всі члени земельної комісії крім Українців.

Нові українські катедри на харківському університеті. Як доносять „Б. В.“ з 1/VII н. ст., міністер народньої освіти А. Мануїлов затвердив ухвалу історично-фільольогічного факультету харківського університету відкрити нові катедри: а) української фільольогії й б) української історії. Удержання нововідкритих катедр переходить на рахунок міністерства народньої освіти.

Комітет українського національного театру у Києві видав відозву до населення з закликом складати жертви на заснованне національного театру у Києві й будову власного дому. Комітет має на цілі закладати театри також на провінції (Р. Г.).

„Наша Співка“ — українська часопись в Ромнах на Полтавщині, видає кредитовий союз.

Жертви на „Фонд українських журналістів ім. Ярослава Весоловського“ складається тільки в „Дністрі“ чис. книжки 10500.

Сею щадничою книжечкою поки-що розпоряджає в імені виділу тов. „Просвіти“ в Імнді др. Іван Ціпановський і др. Лев Ганкевич. Як уконституується „Товариство українських журналістів“, що його організують Василь Стефаник, Лев Бачинський, Андрій Жук і ин., йому передадуть сей фонд яко „Фонд українських журн. ім. Яр. Весоловського“.

Бібліографія.

Видання Союзу визволення України.

Др. М. Лозинський. Іван Франко (з портретом). Відень, 1917. Стор. 54. Ціна 1 вор.

Зміст: Життє і діяльність Івана Франка. Значінне Івана Франка. Доля Івана Франка.

Автор книжечки добре відомий зі свого легкого, а притім живого способу писання. Найде тут читач систематичний і дуже прозорий виклад життя і незвичайно ріжнородної діяльності Івана Франка, приступний для найширших кругів читаючої публіки. Окремі розділи малюють велике значінне Івана Франка й сумну його життєву долю. Українському громадянству взагалі, а зокрема при масовім уладжуванню обходів у честь незвичайно заслуженого українського громадянина, письменника та вченого (15 серпня 1856—28 мая 1916 р.) віддасть нова праця д-ра М. Лозинського велику прислугу.

В адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ можна набути отсі книжки:

1. В. Будзиновський. Гадацькі постуляти і гетьман	К. с.
Виговський	—60
2. В. Будзиновський. Козаки у Ст. Руданського	—30
3. В. Будзиновський. Козацькі часи в народній пісні	3—
4. Г. Гауптман. Ткачі, драма з сорокових років	120
5. Г. Гейне. Книга пісень	160
6. М. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканькою	—50
7. Гомерова Одиссея. Перша часть	240
8. Гомерова Одиссея. Друга часть	2—
9. В. Гете. Іфігенія в Таврії	—60
10. Гете—Франко. Гелена і Фавст	120
11. Доманицький. Як хазяюють селяне в чужих краях	—80
12. М. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи	380
13. М. Драгоманов. Письма К. Кавелина й Ів. Турґенева	3—
14. Тр. Зіньківський. Писання. Книга перша	2—
15. Тр. Зіньківський. Писання. Книга друга	2—
16. Ю. Кенан. Сибір	240
17. О. Кониський. Грішники. Роман—Хроніка	1—
18. П. Куліш. Крашанка Русинам і Полякам	—40
19. П. Куліш. Маруся Богуславка. Поема	—70
20. П. Куліш. Хуторна поезія	1—
21. В. Левенко. Per pedes apostolorum	—60
22. Ів. Левіцький. Поміж ворогами	1—
23. Моліер. Тартюф. Комедія в 5 діях	—60
24. Ш. Сеньобос. Сучасна Англія	120
25. О. Солтис. Буквар для самоуків	—30
26. О. Терлецький. Галицько-руське письменство 1848—1865 pp.	150
27. Ів. Франко. В плен-єрі. Вірші і проза	—60
28. В. Чайченко. Байки	—60
29. В. Чайченко. Книга казок віршом	120
30. В. Чайченко. Оповідання	160
31. В. Чайченко. На розпутті	160
32. В. Чайченко. Під хмарним небом, вірші	2—
33. М. Школиченко. Між народ. Повість	—40
34. М. Школиченко. На селі	120
35. В. Щурат. До історії ост. побуту П. Куліша у Львові	—40

Зміст: Критична хвіля. — Проф. М. Чубинський. Український універсал і його критика. — Земства, громадянські організації й військо заявляють ся за Центральною Українською Радою та за націоналізуванням життя на Україні. — Російське тимчасове правительство, революційні й політичні організації про українську справу. — А. Бринський. Віча на передодні другого всеукраїнського військового зїзду. — Другий всеукраїнський військовий зїзд у Києві. — Накази делегатам на всеукр. військовий зїзд. — Мирон Кордуба. Північно-західна Україна. 5. Рілляцтво й годівля домашніх звірат—Вісти.—Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.